

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

HERTA KAŠPAROVÁ (1923–1946) A KVĚTNOVÉ POVSTÁNÍ
V TŘEŠTI: SKUTEČNÝ PŘÍBĚH A DRUHÝ ŽIVOT V HISTORICKÉ
PAMĚTI MĚSTA TŘEŠŤ

Autor práce: Klára Peřimovská

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Studijní obor: HIS - BOH

Ročník: 3.

Ráda bych tímto poděkovala všem, kteří mi ve vyhotovení této práce byli nápomocni. Děkuji především PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu v Jihlavě za jejich vstřícný přístup a odbornou pomoc. Stejně tak bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za výraznou podporu při studiu.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 29. 7. 2016

Klára Pejřimovská

Herta Kašparová (1923–1946) a květnové povstání v Třešti: skutečný příběh a druhý život v historické paměti města Třešť

Hlavním centrem zájmu předkládané bakalářské práce *Herta Kašparová (1923–1946) a květnové povstání Třešti: skutečný příběh a druhý život v historické paměti města Třešť* je přiblížit osobnost Herty Kašparové a události květnového povstání v Třešti. V první řadě přiblížím průběh událostí, které se odehrály v Třešti v květnu 1945, následně budu svou pozornost věnovat Hertě Kašparové, třešťské rodačce, po jejímž udání bylo popraveno několik obyvatel města. Cílem mé práce se stane nejen objasnění Hertina životního příběhu a jejích osudů, ale rovněž i způsob konstrukce obrazu této osobnosti v paměti obyvatel Třeště (součástí výzkumu se stanou i rozhovory s pamětníci) a v odborné či popularizační historické literatuře.

Herta Kaspar (1923-1946) and May uprising in Trest: The true story of second life in the historical memory of Trest

The main point of this thesis *Herta Kaspar (1923-1946) and May uprising in Trest: The true story of second life in the historical memory of Trest*. At first, I will focus on the course of events that took place in Trest in May 1945, then I will devote my attention Herta Kaspar - Trest's native, after hers rat has been executed several city residents. The focus of my work in further clarification is Herta's life story and hers destiny, but also the way of constructing the image of this person in memory of the Trest (part of the research will become even interviews with eyewitnesses) and in professional or popular historical literature.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Třešť před 2. světovou válkou.....	10
3. Třešť za 2. světové války.....	12
4. Revoluce v Třešti.....	24
4.1 Sobota 5. května 1945.....	26
4.2 Neděle 6. května.....	28
4.3 Pondělí 7. května 1945.....	31
4.4 Úterý 8. května 1945.....	37
4.5 Středa 9. května 1945.....	38
4.6 Dopadení „vrahů revoluce“.....	38
5. Téma květnového povstání a jeho důsledků a historická paměť regionu.....	43
5.1 Třešťské květnové povstání v populárně naučné a regionální literatuře.....	43
5.2 Třešťské květnové povstání v regionálním tisku a na internetových portálech....	44
5.3 Třešťské květnové povstání ve vzpomínkách pamětníků.....	48
6. Závěr.....	55
7. Prameny a literatura.....	57
7.1 Archivní prameny.....	57
7.2 Vydané prameny.....	57
7.3 Periodika.....	57
7.4 Filmy.....	57
7.5 Literatura.....	58
7.6 Internetové odkazy.....	59
8. Obrazová příloha.....	61

1. Úvod

Cílem předkládané bakalářské práce je podat ucelený obraz květnového povstání v městě Třešti roku 1945 s ústřední osobností Herty Kašparové – německé dívky žijící s rodinou v Třešti, která poslala na smrt několik občanů města Třeště včetně svých spolužáků a za to byla pak roku 1946 popravena v Třešti v tzv. Kaštanech. Dnes někteří občané Třeště vidí květnové povstání trochu v jiném světle. Někteří nedávno zemřelí pamětníci si kladli otázku, zda povstání nebylo poněkud předčasné nebo úplně zbytečné. Podle některých vzpomínek pamětníků byla revoluce nepromyšlená. Zemřelo mnoho lidí těsně před koncem války. Zbaběle se zachoval národní výbor, který špatně odhadl situaci z důvodů nevěrohodných informací. V době začínající revoluce pak jeho členstvo uprchlo do lesů v blízkosti hradu Roštejn.

Třešť (město od roku 1901) se nachází na západě Moravy ve střední části Vysočiny, 13,6 km jihozápadně od krajského města Jihlavy. První písemná zmínka pochází z roku 1349. Vládnoucími rody zde byli Šternberkové (1358–1493), Vencelíkové (1493–1626), Herbersteinoví z Korutan (1626–1657), Gyaerové z Edelbachu (1657–1669) a Herbersteinové z rakouské linie (1669–1831). Poté bylo panství pod úřední správou. Od roku 1844 do 1945 zde působil rod Sternbachů, který ve svém hospodářství zaměstnával několik obyvatel Třeště. V roce 1872 zde byla založena první česká městská škola na Moravě. V období druhé světové války byla situace na Jihlavsku o to složitější, že zde žila početná část německé národnosti. Přímo v Jihlavě žilo cca 13 000 Němců. Němci žili i v Třešti. V roce 1900 jich bylo napočítáno 245, což představovalo zhruba 5,5% obyvatelstva. Němců stále ubývalo a koncem války jich zde žilo okolo 50 rodin. I starostou města byl Němec, který byl na konci války připraven k útěku. Podle posledního sčítání lidu z roku 2011 zde žije cca 6000 obyvatel, podobně jako za druhé světové války.¹

Bakalářskou práci jsem rozdělila na čtyři úseky. V první řadě jsem se věnovala obrazu města Třeště před vypuknutím druhé světové války. V další části jsem se snažila přiblížit situaci na celém území Protektorátu Čechy a Morava a začlenit do ní také postavení Třeště. Třetí část se věnuje samotnému povstání. V této části bylo mým cílem zjistit, proč k povstání došlo, kdo stál za jeho organizací a pokusit se dopátrat toho, proč

¹ Město Třešť, dostupné na: <http://www.trest.cz/o%2Dmeste/d-1141/p1=2248>, 12. 7. 2016.

toto květnové povstání dopadlo tak tragicky. V této kapitole přibližuji také čin Herty Kašparové. Co ji vedlo k tomuto jednání a zdali věděla o následném zastřelení těch, které vybrala. V poslední části bylo mým úkolem zabývat se důsledky květnového povstání a historickou pamětí regionu a to v populárně naučné literatuře, v publicistice i ve vzpomínkách pamětníků. Poslední kapitola je členěna do několika podkapitol. První podkapitola se zabývá odbornou literaturou s tématem květnového povstání v období 1946–1989. Druhá podkapitola se věnuje třešťskému povstání v regionálním tisku a internetových portálech v letech 1946–2008. Třetí podkapitola se věnuje třešťskému květnovému povstání v populárně naučné a regionální literatuře a poslední kapitola obsahuje vzpomínky pamětníků na třešťské květnové povstání.

Zásadními metodami této práce je tzv. metoda přímá a nepřímá a metoda induktivní a deduktivní. To jsou zcela běžné a předpokládané metody v každé historické práci. V poslední kapitole jsem použila metodu srovnávací, kde jsem porovnávala různé novinové články a literaturu pojednávající o květnovém povstání v Třešti. Využila jsem také metodu historické paměti. Historická paměť nejčastěji zpracovává, v souvislosti s tzv. „druhým životem“, jak je určitá významná historická osobnost či událost vnímána v historickém povědomí historicky mladší společnosti. Historická paměť pro mě byla pramenem, který dotváří obraz květnového povstání a osobnost Herty Kašparové. Tuto metodu jsem využila hlavně v poslední kapitole. Mým cílem bylo také pracovat s metodou orální historie a za tímto účelem jsem navštívila místní pečovatelský dům. Měla jsem možnost hovořit se dvěma pamětnicemi, ale bohužel s ohledem na jejich věk jsem se nedozvěděla nic, co by bylo pro mou práci přínosné. Mimo pečovatelský dům jsem chtěla také navštívit ještě jednu pamětnici, která byla spolužačkou Herty Kašparové. Tato pamětnice ale odmítla na toto téma hovořit. Jak jsem se dozvěděla později, zmiňovaná pamětnice ani předešlým badatelům neposkytla žádné informace.

Literatura, která se zabývá tématem třešťského květnového povstání, je pouze literatura populárně naučného typu. Autory jsou převážně amatérští historikové. V první řadě jsem pracovala s knihou od Františka Bukvaje *Třešť za 2. světové války*, která mi napomohla seznámit se mimo jiné i se situací v Třešti před vypuknutím druhé světové války. Pro všeobecný přehled, co se týče Protektorátu Čech a Moravy, jsem využila monografie Jana Gebharta a Jana Kuklíka *Dramatické i všední dny Protektorátu* a Vojtěcha Mastného *Protektorát a osud českého odboje*. Stěžejních publikací ke květnovému povstání v Třešti není mnoho. Nejstarší práce, která se věnuje tomuto

tématu je kniha od Romana Cílka, *Třešť, včera, dnes, zítra* z roku 1980. Skládá se ze tří částí. Autor v první části přibližuje události, které předcházely květnové revoluci, v další části se zaměřuje na samotné povstání. Poslední část tvoří obrazová příloha, kde najdeme fotografie památníků věnované obětem revoluce a fotografie odkazující na všednost města. V knize najdeme také citáty, které mají autentický charakter, ale pamětníci jsou anonymní. Další kniha vztahující se k tomuto tématu vychází až v roce 2001. Jedná se o dílo od Františka Bukvaje, *Třešť 1349–2001*. Dále jsem využila také informací z monografie Hynka Jurmana *Stíny v nás*, která vyšla roku 2006. Kniha se skládá ze tří kapitol. Pouze jedna z nich popisuje květnovou revoluci a Herty Kašparovou. Nejpřínosnější pro mě byla publikace od Jiřího Vybíhala *Třešť 1945*. Kniha vyšla k 65. výročí konce války. Jiří Vybíhal se mimo jiné, jako první zmiňuje podrobněji o celé rodině Herty Kašparové a snaží se tak najít příčinu jejího činu.

Pramennou základnu mé bakalářské práce tvoří fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, uložený v Moravském zemském archivu v Brně, jehož součástí je soudní spis Herty Kašparové. Pracovala jsem také s fondem Karel Brázda, který je uložen ve Státním okresním archivu Jihlava. Ve Státním okresním archivu Jihlava je uložený také fond Městský národní výbor Třešť, který není zcela uspořádaný. Tudíž, i když mi bylo zpočátku přislíbeno do něj nahlédnout, mi nakonec nebyl poskytnut. Do rukou se mi dostala také kronika města Třeště, ale protože byla zpětně dopisována, nenašla jsem zde přínosné informace. Nevynechala jsem ani návštěvu Muzea Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť. Zde jsem našla neuspořádané strojopisně psané informace o ilegální činnosti KSČ v Třešti, o partyzánech, o obětech revoluce aj. V muzeu v Třešti jsou také uloženy fotografie a sbírkové předměty, které jsou ovšem kopií originálů. Originály se nacházejí v Moravském zemském archivu, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě. Stěžejními prameny mi byly také regionální noviny Jiskra, Kladivo a srp a lokální noviny města Třešť Naše město, které vychází od roku 1972. Všechny jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Jihlavě. Jako pramen mi sloužilo také druhé vydání *Kroniky květnových dnů*, které vyšlo roku 2010. *Kronika* je převyprávění rukopisu Josefa Mottla, přímého účastníka květnové revoluce.

Dále jsem také prostřednictvím emailu navázala kontakt s PhDr. Vojtěchem Kynclm, Ph.D. a se statistickým úřadem Jihlava, který mi poradil ohledně složení obyvatel města Třeště. Komunikovala jsem i se hřbitovní správou města Jihlavy, která mi oznámila, že hrob Herty Kašparové v Jihlavě už neexistuje. V poslední řadě jsem

oslovila současnou redakci Našeho města, která mi poskytla informace ke vzniku periodika.

2. Třešť před 2. světovou válkou

Před vypuknutím druhé světové války byla Třešť průmyslovým centrem s cca 5000 obyvateli.² Práci obyvatelé města nalézali v místních továrnách. Nejstarším třešťským podnikem byla Schumpeterova továrna na výrobu sukna, která roku 1898 vyhořela. Po roce 1920 ji nahradil krejčí Rudolf Bartůněk, který v blízkosti Schumpeterova podniku zřídil novou továrnu na sukno. Kolem roku 1840 byla v Třešti otevřena sirkárna, která vyráběla sirky až do roku 1924. Poté továrnu odkoupila akciová společnost SOLO ve Vídni a výrobu sirek v Třešti zastavila. Roku 1868 židovský občan Moritz Knapp začal vyrábět hodinové skříně a vyřezávaný nábytek. Po spojení s obchodníkem Sternem roku 1872 vytvořili akciovou společnost Stern a Knapp, která své výrobky vyvážela po celé Evropě. Ve třicátých letech 20. století firma zkrachovala a roku 1934 ji odkoupil Rudolf Bartůněk, který v ní začal vyrábět látky na šaty.³ V Třešti se dále vyráběly dřeváky, dýmky či šachovnice a šachové figurky. V roce 1896 vznikla ve městě první stavební firma, kterou založil Josef Podzimek. Tato firma zde funguje dodnes pod názvem Podzimek a synové. Desítky lidí byli také zaměstnáni v místním pivovaru, lihovaru, škrobárně, ovčárnách a lesích, které patřily Leopoldu Sternbachovi.

V předválečné době tvořili převážnou část obyvatelstva Češi, ale žilo zde i obyvatelstvo německé a židovské národnosti. Podle sčítání lidu z roku 1921 zde žilo 45 Němců a k židovskému náboženství se hlásilo 169 občanů města. Sčítání lidu roku 1930 přináší snížení počtu Němců žijících v Třešti. V roce 1930 žilo v Třešti 37 Němců a 64 občanů se přiklánělo k židovskému náboženství.⁴

Právě do tohoto prostředí se narodila 21. června 1923 Herta Kašparová. Její matka Františka, která byla německé národnosti, ji naučila hovořit plynule německy. Herta se narodila s obrácenou nohou. Po lékařském zákroku měla nohu v lýtku užší a z toho důvodu kulhala. Podle soudního protokolu byla vysoká 167 cm s postavou střední, měla modré oči a kaštanové polodlouhé vlasy.⁵ Podle vzpomínek kamarádů a spolužáků byla pohledná a nebyla zlá. Hrála si s českými dětmi, poslouchala s nimi

² Josef BARTOŠ - JINDŘICH Schulz - Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 11. sv. *Okresy: Jihlava, Nové město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, Ostrava 1988, s. 86.

³ František BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, Třešť 2015, s. 8 - 10.

⁴ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Místopis*, s. 86.

⁵ Moravský zemský archiv Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

hudbu a podobně.⁶ Před válkou Herta navštěvovala pět tříd české obecné školy a čtyři třídy měšťanské. Poté pokračovala jeden rok na české odborné škole pro ženská povolání a další rok přešla na školu německou. Za první republiky byla aktivní členkou třeštského Sokola.⁷

Matka Herty Františka Kašparová, rozená Lukas, se narodila 10. května 1884 v Hanušovicích blízko Šumperka. Po rodičích byla německé národnosti. Vyučila se švadlenou a v roce 1922 se provdala za Aloise Kašpara, železničního úředníka. Kvůli práci manžela se hodně stěhovali. Z tohoto důvodu 15. srpna 1922 přišli do Třeště.⁸ Otec Herty, Alois Kašpar, se narodil 21. června 1884 ve vesnici Pusté Žibřidovice blízko Šumperka. Na rozdíl od své manželky byl Kašpar původně české národnosti. Po usazení v Třešti roku 1938 bydlela rodina v nádražní budově č. p. 503, kde Alois Kašpar vykonával práci výpravčího. Byl také funkcionářem Sokola. Příslušnost Aloise Kašpara nebyla nikdy jednoznačná. Sám se někdy hlásil k české národnosti a někdy k německé. Zkrátka jak to daná situace vyžadovala. Když mu při záboru sudetského území bylo nařízeno ředitelstvím státních drah, aby jako Němec nastoupil na železniční stanici v Poličce, odjel na ředitelství do Brna, kde prosil o to, aby mohl zůstat v Třešti, protože se necítí být Němcem, nýbrž Čechem. Jeho žádosti bylo vyhověno. Češství předstíral do 15. března 1939 než vstoupil do NSDAP. Od té doby zůstal při německé národnosti.⁹

Herta měla také bratra. Alois Kašpar ml. se narodil 28. května 1914 v Moravské Třebové, kde navštěvoval dvě třídy německé obecné školy. V Jihlavě absolvoval jednorozční obchodní kurz a až do roku 1935 působil jako úředník. V Komárně nastoupil vojenskou službu u 12. pěšího pluku a po vojně začal opět vykonávat práci úředníka. V roce 1938 se na vlastní žádost přihlásil k finanční strážce ve vesnici Březí u Mikulova, kde nastoupil 24. března 1938. Poté v důsledku obsazení území, na kterém se nacházelo i Březí, nastoupil u Zeměměřického a katastrálního úřadu v Telči.¹⁰

⁶ Hynek JURMAN, *Stíny v nás*, Žďár nad Sázavou 2006, s. 114.

⁷ MZA, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52; Blíže Jiří VYBÍHAL, *Třešť 1945*, Pelhřímov 2010, s. 104.

⁸ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 105.

⁹ Tamtéž, s. 98–99.

¹⁰ Tamtéž, s. 103.

3. Třešť za 2. světové války

Od ranních hodin 15. března 1939 začal vysílat český rozhlas v pravidelných intervalech následující zprávu: „*Na rozkaz prezidenta oznamujeme, že dnes 15. března od šesté hodiny obsazuje německé vojsko Čechy a Moravu.*“ Ve večerních hodinách dorazil na Pražský hrad Adolf Hitler a následujícího dne nechal vyhlásit Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, jenž okamžitě vstoupil v platnost a měl českému národu zaručovat autonomní a svébytný vývoj.¹¹ Zanedlouho po 15. březnu byly rychle odstraněny z veřejného života poslední zbytky demokratického systému. Bylo například zakázáno zpívat národní písně v restauracích, vinárnách a veřejných místech. Zakázán byl především zpěv písně Hej Slované!, protože by mohla vyvolat národní nesnášenlivost. Došlo také k zakázání některých sportovních podniků. Po těchto krocích začaly sílit odbojné hlasy českého národa. Docházelo k bojkotování německých filmových týdeníků, v nichž hlavní část tvořily fanatické Hitlerovy projevy. Při nich návštěvníci kina úmyslně kýchali a kašlali, což vedlo k tomu, že do kin byli posíláni dozorcí. Dokonce některá kina byla úplně uzavřena. Dalšími protestními akcemi byly pietní obřady k počtě významných osobností českého národa, jako úcta památky Karla Hynka Máchy, pochod na horu Říp, oslava Jana Nepomuckého 15. května 1939 apod.

Obsazení Čech a Moravy a vznik Protektorátu postihl i Třešť. Dosavadní starosta města učitel Jan Liška musel roku 1942 odstoupit. Od roku 1942 do 1943 byl do čela města postaven německý vládní komisař JUDr. Josef Roeder, který byl mimo jiné správcem na statku barona Sternbacha. Po jeho odvolání roku 1943 do čela města vstoupil německý vládní komisař Alois Elster, místní obchodník a člen NSDAP.

V Třešti ve čtyřicátých letech 20. století žilo zhruba 5000 obyvatel s převahou dělnické třídy. Obyvatelstvo německé národnosti představovalo jen nepatrnou část. Přibližně 50 rodin, což byl oproti Jihlavě, kde žilo kolem 13 000 Němců (tzv. německý ostrov), či 8 km vzdáleném Stonařově, obrovský rozdíl. Další část obyvatelstva tvořili Židé. Měli zde vlastní čtvrť v severozápadní části města a svou synagogu, která dodnes sousedí s filiálním kostelem sv. Kateřiny Sienské. Za druhé světové války byl interiér synagogy nacisty zničen. Židovská náboženská obec čítala v roce 1789 celkem 102

¹¹ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s. 7-9.; Blíže Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát o osud českého odboje*, Praha 2003.

rodin, roku 1830 v Třešti žilo 750 Židů, jejichž počet do roku 1900 klesal.¹² Hlavním důvodem úbytku židovského obyvatelstva bylo stěhování do nedaleké Jihlavy. Od roku 1941 židovské obyvatelstvo postihovaly Norimberské zákony, při kterých byli Židé podrobeni kruté perzekuci. Z města bylo odvedeno celkem 105 Židů. Třešť za okupace prosperovala také díky místním továrnám. Byla to například továrna Alexanderwerk, která vyráběla stroje pro chemický a farmaceutický průmysl, ale rovněž i koření. Původně židovská továrna Mühlhansel, kterou následně převzali Němci, vyráběla bedny na munice a dělostřelecké granáty. Tyto továrny byly v roce 1945 na základě Benešových dekretů znárodněny.¹³

Likvidovány byly všechny politické strany. Jedinou uznanou stranou bylo Národní souručenství (NS). Národní souručenství určovalo mimo jiné i to, co jaké noviny budou psát. V každých tiskovinách NS určilo redaktora, který byl odpovědný za obsah. Noviny Národní politika se měly zabývat programovými a ideovými otázkami, Lidové noviny se měly zaměřovat na vývoj v zahraničí, Národní listy a Národní noviny byly prohlášeny za ústřední tisk NS a měly se soustředit na průmysl a obchod.

Celý hospodářský i zemědělský život byl řízen říšskou vládou Protektorátu. V zemědělství byl proveden soupis půdy živého i mrtvého inventáře, stanoveny výměry povinných osevů a povinné dodávky rostlinné a živočišné produkce. Od roku 1939 byla vyhlášena všeobecná pracovní povinnost pro všechny muže ve věku od 16 do 25 let.¹⁴ Obchod se zahraničím byl usměrňován podle potřeb Německa. Od roku 1939 nacisté plně převzali kontrolu nad výrobou v nejdůležitějších zbrojních podnicích v Protektorátu, jako byla Škodovka, Poldi Kladno nebo Vítkovické železárny. Německo se také potýkalo s nedostatkem pracovních sil. Na jaře roku 1939 se tento nedostatek odhaduje na dva milióny. Ještě před 15. březnem 1939 probíhal dobrovolný nábor pracovních sil do Německa. Náboroví agenti se předháněli ve slibech výhodných pracovních podmínek. Velkým lákadlem se staly sliby o vysokých mzdách. Skutečnost byla jiná. Náboroví agenti už však nepřiznali, že životní náklady jsou na říšském území vyšší než v Čechách a na Moravě. Ani pracovní podmínky nebyly takové, jak bylo slibováno.¹⁵ Těmto pracovním náborům se nevyhnula ani Třešť. Pracovní doba byla dvanáctihodinová, lidé byli ubytováni v lágrech a strava byla bídná. Mnozí zde přišli

¹² J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Místopis*, s. 86 – 88.

¹³ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 50-67.

¹⁴ J. GEBHART, *Dny*, s. 41–47.

¹⁵ V. MASTNÝ, *Protektorát*, s. 69 – 89.

o život, někteří měli to štěstí, že se jim podařilo utéci,¹⁶ jako třešťskému občanu Alexandru Mayerovi¹⁷, který se dostal na Slovensko k partyzánské brigádě hrdiny SSSR plukovníka Karasjova – Štěpanova, která působila v okrese Prešov. Alexandr Mayer padl v boji roku 1944 u obce Kamenice. Utéci se podařilo i Josefovi Kubů, který se narodil v Třešti do kovářské rodiny. Roku 1944 byl nasazen do Německa do továrny Junkers v Magdeburku. V témže roce se mu podařilo uprchnout a po sedmi měsících vrátit domů.¹⁸

V červenci roku 1939 byly zřízeny tzv. úřady práce. Jejich úkolem bylo vést evidenci o pracovních silách a jejich pohybu. Bez jejich souhlasu nebylo možné navázat nebo zrušit pracovní poměr. Když se tato opatření ukázala jako málo účinná, byly roku 1941 zavedeny tzv. pracovní knížky. Tím byla umožněna veškerá evidence pracovních sil. Po vyčerpání všech volných rezerv pracovních sil zahájily úřady práce akci zařazování žen z domácnosti do výrobního procesu.¹⁹

Ihned po okupaci začal vznikat organizovaný odboj. A to jak domácí (demokratický, komunistický) s cílem obnovit samostatnost Československa, tak zahraniční s rozdílnými názory na to, jak bude vypadat poválečné Československo. Roku 1939 vzniká v Paříži Československý národní výbor v čele s Edvardem Benešem. Cílem bylo bojovat po boku západu za osvobození ČSR a organizovat československé ozbrojené síly na západě. V Protektorátu Čechy a Morava vzniklo několik organizací. Politické Ústředí (PÚ), které se zabývalo politickými otázkami a udržovalo radiové spojení s Londýnem. Petiční výbor „Věrní zůstaneme!“ (PVVZ), míněno věrní Masarykovi a jeho ideálům, nebo Obrana Národa (ON), kterou tvořili příslušníci ozbrojených bezpečnostních sborů, se kterými spolupracoval i předseda protektorátní rady Alois Eliáš. Cílem ON bylo v ilegalitě zformovat armádu, která měla vystupovat proti nacistům v závěru války a podílet se na osvobození. Zpravodajské oddělení ON udržovalo kontakty s Londýnem.²⁰ Podle výpovědi Josefa Pospíchala, třešťského občana, působila ON také v Třešti. Tato odbojová vojenská organizace zde byla

¹⁶ J. GEBHART, *Dny*, s. 48 – 53.

¹⁷ Alexandr Mayer (1922 – 1944), absolvoval obchodní akademii v Pelhřimově, po okupaci byl poslán pracovně do Plavna do Německa, roku 1943 uprchl k partyzánům na Slovensku, kde zemřel.

F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 28.

¹⁸ Přemysl FUČÍK, *Třešťský patriot celým srdcem Josef Kubů (1924 – 2007)*, Vlastivědný sborník Třeště a okolí, 2010, s. 10.

¹⁹ J. GEBHART, *Dny*, s. 51.

²⁰ V. MASTNÝ, *Protektorát*, s. 139 – 148.

utvořena z několika nižších záložních důstojníků v dubnu 1939. Jejím prvním organizátorem a velitelem byl tehdejší nadporučík v záloze Bořivoj Valníček.²¹

Co se týče komunistického odboje, KSČ byla od roku 1938 zakázána a působila v ilegalitě. Tato strana vydávala Rudé právo i jiné tiskoviny, které se orientovaly hlavně na sabotáže a na rádiové spojení s Moskvou. Na podzim 1939 strana provedla protestní akce (studentské demonstrace), při kterých byl zraněn student medicíny Jan Opletal, který zakrátko na následky zranění zemřel. Pohřeb Jana Opletala (15. 11. 1939) se stal další demonstrací. Teprve po vojenských vítězstvích nacistů, jež v polovině roku 1940 ochladily německo – sovětské vztahy, byli mnozí čeští komunisté vážně pronásledováni. Na počátku roku 1941 v noci z 12. na 13. února zatkl gestapo téměř celý ústřední výbor strany a zničilo rádiové spojení s Moskvou.²²

V roce 1941 došlo ke změně v českém odboji. Komunistický a demokratický odboj se spojil a vznikl Ústřední národní revoluční výbor ČSR. Moskevské vedení ČSR uznalo londýnskou emigrační vládu za legitimního představitele ČSR. Ilegální odboj komunistické strany probíhal i v Třešti. V listopadu roku 1938 byla v Třešti vytvořena ilegální organizace vedená komunisty Jaroslavem Noskem, Františkem Dvořákem,²³ Tomášem Kučerou, Hedvikou Svobodovou,²⁴ Josefem Jelínkem a Františkem Tůmou,²⁵ kteří se věnovali rozmnožování a rozšiřování ilegálního tisku. V Třešti byly tištěny letáky nejen pro město samotné a jeho okolí, ale též pro Telečsko a Dačicko. Letáky se zprvu tiskly v místnostech Západomoravského konzumního družstva a později v bytě Hedviky Svobodové. Dokonce byly překládány i do němčiny, aby mohly být rozšiřovány i mezi příslušníky německé národnosti. V roce 1940 byla do čela ilegální organizace v Třešti postavena Hedvika Svobodová. Zprávu o ilegální činnosti v Třešti nám podává jeden ze členů organizace, Jaroslav Nosek: *„Ilegální činnost zprvu byla rozvíjena cestou instruktáží členů, vybíráním členských příspěvků a hlavně udržováním spojení. Schůze byly později přeloženy k Hedvice Svobodové na okraj města, odkud bylo dobré spojení s ukrytou tiskárnou ve včelínu Josefa Šplínara, odkud se stroj přenášel do*

²¹ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Protinacistický odboj v Třešti (strojopis).

²² V. MASTNÝ, *Protektorát*, s. 147 – 150.

²³ František Dvořák (nar. 1895), truhlář, zatčen roku 1940 pro ilegální činnost v KSČ vězněn ve Steinu a KT Gross Rosen, návrat domů 14. 5. 1945. F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 41.

²⁴ Hedvika Svobodová (nar. 1895), švadlena, zatčena 1940 pro protistátní činnost, vězněna v Jamer ve Slezsku, návrat 16. 5. 1945. Tamtéž, s. 43.

²⁵ František Tůma (nar. 1897), truhlář, zatčen 1940, vězněn ve Steinu, Osvětimi a Buchenwaldu, návrat 23. 5. 1945. Tamtéž, s. 43.

bytu Svobodových. Technickou péči měl Josef Jelínek za pomoci Jana Svobody. Distribuce tiskovin se prováděla jednotlivými členy výboru na určená místa. Já sám jsem vozil tiskoviny do Dačic, kde je přebíral Leopold Dvořák, a do Telče, kde je přebíral Jan Dvořák v prodejně Vzájemnosti.“²⁶

Tato činnost neunikla jihlavskému gestapu, které v Třešti zasahovalo velmi často. V září, říjnu a listopadu 1940 bylo zatčeno nebo odvečeno do koncentračních táborů 28 členů organizace, z nichž někteří se domů už nevrátili. Ani tento zásah gestapa neukončil činnost ilegální organizace. Na místo odvedených nastoupila mladší generace.²⁷ Ilegální činnost třešťských odbojářů se mimo jiné soustřeďovala i na podporu rodin, jejich členové byli vězněni v koncentračních táborech. Na těchto akcích se podílelo konzumní družstvo Vzájemnost, které postiženým vydalo potraviny v hodnotě asi 80 000 korun a peněžní podporu ve výši 50 000 korun.²⁸ Třešťské konzumní družstvo Vzájemnost v roce 1933 řídilo 9 prodejen a mělo 22 zaměstnanců. Po okupaci byly prostřednictvím prodejen družstva rozšiřovány ilegální letáky. Předsedou družstva byl Josef Jelínek, který byl hlavním organizátorem ilegální činnosti na Třešťsku. Tato akce se však neobešla bez obětí. Z 22 zaměstnanců bylo nacisty 11 uvězněno za odbojovou činnost.²⁹ Rodiny podporovala i jiná družstva v Třešti, např. družstva pekařská, truhlářská i oděvní. Samozřejmě všechno bez přidělových lístků a zdarma.³⁰ Pro přidělové lístky si každý měsíc musel obyvatel Třeště dojet na městský úřad. Německé obyvatelstvo však dostávalo více než český nebo židovský obyvatel města.³¹

Od roku 1944 do roku 1945 vznikaly po celém území Protektorátu partyzánské skupiny. Tyto skupiny využívaly hornatého a lesního terénu Hostýnských vrchů, Oderských vrchů, Beskyd či Českomoravské vrchoviny. Zejména na Českomoravské vrchovině působila jedna z největších partyzánských skupin, a to Rada tří v čele s generálem Vojtěchem Lužou.³² Na přelomu října a listopadu 1944 působily na Moravě speciální německé bezpečnostní jednotky, jejichž úkolem bylo vedení bojů proti partyzánům a parašutistům. I přes tato opatření se podařilo dominantní partyzánské

²⁶ Tamtéž, s. 18.

²⁷ Josef MOTTL, *Kronika květnových dnů*, Pelhřimov 2010, s. 17.

²⁸ MZA Brno, SOKA Jihlava, *Z kroniky osvobození 1938 – 1945, Třešťští členové spotřebního družstva v boji za svobodu*, 1975.

²⁹ *Třešťská Vzájemnost a protifašistický odboj*, Jiskra 4. 4. 1978.

³⁰ F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, Třešť 2001, s. 41.

³¹ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 13.

³² Radomír LUŽA, *V Hitlerově objetí*. Kapitoly z českého odboje, Praha 2006, s. 250 – 266.

skupině na Moravě – Oddílu Jana Žižky, provádět stále více bojových akcí. Na tyto akce velmi doplácelo místní obyvatelstvo. Pro výstrahu byli veřejně na mnoha místech popravováni lidé, kteří partyzánům pomáhali, nebo ti, u nichž bylo pouhé podezření z podpory partyzánských oddílů.³³

V samotné Třešti působila partyzánská skupina Jana Žižky - Třešť. Od listopadu 1944 skupině velel František Němec,³⁴ tehdejší tajemník města Třeště. František Němec se řídil písemnými příkazy velitelství čs. partyzánů Jana Žižky z Trocnova. Tyto příkazy byly posílány na adresu Vlasta Němcová, Třešť č. 36. Úkolem skupiny bylo pracovat všemi prostředky ke zničení nacismu a připravovat se k ozbrojenému povstání proti okupantům. Prvními členy byl již zmíněný František Němec, dále Vlasta Němcová, Bohuslav Dušejovský a Vladimír Šmíd. Postupně byli do partyzánské skupiny Žižka – Třešť zapojováni spolehliví občané různých povolání a hlavně bývalí příslušníci čs. armády, vojáci a poddůstojníci. Většina zapojených občanů byla z řad dělníků z třešťských továren a dílen. Od listopadu 1943 do března 1944 se do skupiny přidalo 71 občanů z Třeště.³⁵ Na Vysočině se partyzánský boj rozrostl v drobnou válku, v níž bojovalo kolem 1500 až 2000 partyzánů. Vedle těchto základních partyzánských sil bylo zapojeno do hnutí cca 5000 spolupracovníků. Partyzánské štáby považovaly národní výbory za přímou součást partyzánského hnutí.³⁶ V březnu 1945 partyzánská skupina Žižka – Třešť ustanovila společně s jednotlivými pracovníky různých ilegálních skupin národní výbor, který při národním povstání fungoval jako revoluční národní výbor.³⁷

Za vznikem Revolučního národního výboru v Třešti stáli komunisté. Komunistická strana ve městě převažovala, což dokládají volby z roku 1929 a z roku 1935, kdy KSČ jednoznačně zvítězila.³⁸ První pokusy o založení ilegálního národního výboru v Třešti se uskutečnily v listopadu 1944 na základě vysílání Moskevského rozhlasu, který hlásil pokyny k vytvoření revolučních národních výborů v našich

³³ Blíže Karel RICHTER, *Přes krvavé řeky. Československý odboj bez cenzury a legend*, Praha 2003.

³⁴ František Němec, třešťský učitel, úředník a voják v záloze, J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 16.

³⁵ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Partyzánská skupina Žižka Třešť (strojopis).

³⁶ J. MOTTL, *Kronika*, s. 22 – 24.

³⁷ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Partyzánská skupina Žižka Třešť (strojopis).

³⁸ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Mistopis*, s. 88.

zemích. V čele stál komunist a úředník Josef Smejkal³⁹, který mimo jiné udržoval styk s partyzánskou skupinou Javořice, ukrývající se v Roštejnských lesích. Dalšími členy výboru byli: truhlář Rudolf Wiederlechner, jako funkcionář odboru, Karel Herkner, povoláním také truhlář a skladník Jaroslav Kolář. Společně projednávali vytvoření a složení výboru. Začali spolupracovat také s příslušníky jiných stran. Zejména s národně socialistickou stranou, jejíž členové Rudolf Sajda a Jan Bláha přijali vyzvání ke spolupráci.⁴⁰ Přidal se i František Němec, který měl zastávat funkci velitele města pro případné povstání. Museli jednat velice opatrně, a tak se údajně domlouvali při nedělních procházkách městem.⁴¹ Podle dalších pokynů z Moskvy se měly spojit i další síly. Konkrétně čtyři politické strany: KSČ, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci.⁴² Národní výbor měl zajistit zbraně pro boj proti okupantům. Zbraně měly být dodány z Anglie. Akce se však neuskutečnila. Svoz zbraní byl odvolán s odůvodněním, že se blíží sovětská armáda. Vytvořený národní výbor se poprvé sešel začátkem února 1945, v kanceláři konzumního družstva Vzájemnost. Na schůzi bylo upřesněno poslání revolučního národního výboru. Úkol RNV bylo převzetí moci po porážce nacismu, pomoc blížící se frontě, ochrana závodů před zničením, zajištění Němců, apod.⁴³

Na přelomu let 1944-1945 se ke skupině revolučního národního výboru přidali Jaroslav Straka a Vladimír Kukrecht, kteří si vybudovali v lese Sovovka úkryt. Jejich úkolem bylo sledování všeho podezřelého v okolí Třeště. Stali se prvními oběťmi v počínajících revolučních dnech. To, co se přesně odehrálo, je známo od přeživšího rodáka Rostislava Dvořáka.

Vše začalo při seznámení Vladimíra Kukrechta (díky své slovenské matce hovořil plynule slovensky) s Jozefem Hachlincem (přezdívaným Joža), členem jednotky Jozef⁴⁴. Jednotka Jozef byla dislokovaná jednotka, jejímiž příslušníky byli slovenští vojáci. Do Třeště přišli 3. dubna 1945 s úkolem sledovat obyvatele města, jejich nálady, registrovat protiněmecké projevy a podávat hlášení vyšším orgánům. Jožo V. Kukrechtovi přislíbil zbraň výměnou za civilní oblečení. Dne 19. dubna se Vladimír

³⁹ Josef Smejkal, hlásil se ke komunistům, byl zatčen 1. 9. 1939 a čtyři roky strávil v koncentračním táboře Buchenwald, po návratu se stal předsedou Revolučního národního výboru. F. BUKVAJ, *Třešť*, s. 44.

⁴⁰ O žádných ze členů výboru nenalezeny podrobnější informace.

⁴¹ Roman ČÍLEK, *Třešť včera, dnes, zítra*, Třešť 1980, s. 32.

⁴² J. MOTTL, *Kronika*, s. 15; Blíže F. BUKVAJ, *Třešť 1349 - 2001*, s. 40.

⁴³ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Jak vznikl Revoluční národní výbor v Třešti (strojopis).

⁴⁴ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 96.; Blíže J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 6 – 8.

Kukrecht a Jaroslav Straka sešli v úkrytu Sovovka se členy jednotky Jozef. Podle výpovědi R. Dvořáka šel do úkrytu z toho důvodu, že potkal Květu Dvořákovou, která mu sdělila, že viděla jeho kamarády jít k lesu se skupinkou ozbrojených slovenských vojáků, což mu přišlo podezřelé.⁴⁵ Rostislav Dvořák se tedy vydal za nimi do úkrytu. Celou událost přibližuje autor knihy *Třešť, včera, dnes, zítra* Roman Cílek. „*Okolo jedenácté večer, jsem uviděl po horizontu přicházet několik osob, celkem 5. Podle hlasů jsem poznal, že jsou mezi nimi Jarda a Vladimír. Vstal jsem tedy, pomyslel si, že je asi vše v pořádku a přidal se k nim. Všichni společně jsme šli do bunkru a dali se do řeči. Jožo nás seznámil s pistolí, kterou nám prý dá, rozebral ji před námi a popisoval nám funkci jednotlivých součástí. On i jeho kamarádi s sebou měli také dostatek nábojů, jednu nebo dvě pušky a automat i několik granátů. Mluvílo se o tom, že toto vše je výměnou za civilní šatstvo. Nakonec jsme se dohodli, že Jožo se svými druhy zůstanou přes noc v bunkru, kam jim ráno dodáme jídlo a další oblečení...*“⁴⁶

Rostislav Dvořák odcházel z úkrytu jako první (údajně mu to zachránilo život). V. Kukrecht a J. Straka ho následovali. Jozef křikl na Vladimíra, aby se vrátil. Jožo a Vladimír, tedy zůstali uvnitř úkrytu. Znenadání se ozval rozkaz, aby všichni dali ruce vzhůru. Vzápětí vyšly výstřely. Rostislav Dvořák stihl utéci do lesů a tím se zachránil. Jeho přátelé takové štěstí neměli.

Po návratu domů R. Dvořák všechno sdělil otcí. Na druhý den se vydal s bratrem Oldřichem a jeho společníkem do úkrytu. Zde našly nahá těla V. Kukrechta a J. Straky. Při návratu z bunkru potkali třešťské četníky a s nimi německé vojáky v uniformách. Rostislav Dvořák byl vyzván, aby šel s nimi zpět do úkrytu. U bunkru měl pan Dvořák za úkol vynést mrtvé. Vstoupil dovnitř, ale okamžitě se vrátil. Z pohledu na zastřelené kamarády se mu udělalo nevolno.⁴⁷ Jaroslav Straka byl střelen do obličeje a Vladimír Kukrecht dostal několik ran do zad. Vojáci dali těla do beden a bunkr vyhodili do vzduchu.

Na celou tuto událost vzpomíná jeden z pamětníků, František Žahourek. Rozhovor zaznamenal roku 2006 Vladimír John a ve své knize ho otiskl František Bukvaj. „*Byli jsme přáteli s Jaroslavem Strakou a Vladimírem Kukrechtem. Do naší skupiny patřil ještě Adolf Cakl a bratr Jaroslava Straky Vlastimil. Naším úkolem bylo*

⁴⁵ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 9.

⁴⁶ R. CÍLEK, *Třešť*, s. 38.

⁴⁷ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 11.

podávat zprávy o pohybu Němců ve městě, jejich činnosti, o průjezdu vojenských vlaků, jejich nákladu i počtu vagónů apod. Koncem války jezdily vlaky s vojenským materiálem, který byl většinou přikryt plachtami. Zprávy jsme předávali do Jihlavy nějakému Šimkovi. V podstatě jsme nevěděli, pro koho pracujeme. Byli jsme velmi důvěřiví a riziko své činnosti jsme si ani neuvědomovali. Teprve po válce jsme se dověděli, že jsme pracovali pro ilegální skupinu RE – VÍ, jejíž centrum bylo v Třebíči. Onoho osudného dne 19. 4. 1945 jsem hlídal s bratrem Jaroslava Straky Vlastimilem v ulici k Telči. Okolo 11. hodiny jsme slyšeli střelbu směrem od lesa Sovovka, Věděli jsme, že tam naši přátelé Jaroslav a Vladimír mají převzít od slovenských vojáků zbraně výměnou za civilní oblečení. Tuto výměnu se Slováky – členy Hlinkovy gardy – domluvil Vladimír Kukrecht, jehož matka byla Slovenka, proto dobře mluvil slovensky. Když jsme slyšeli výstřely, domnívali jsme se, že přátelé zkouší převzaté zbraně. Hluboce jsme se mýlili. Ráno jsme se dověděli, že oba naši kamarádi byli v Sovovce zákeřně zavražděni. Jejich smrt nás hluboce zasáhla.“⁴⁸

Jozef Hachlinec (Jožo) vypověděl, že mezi nimi došlo k neshodě. Dva byli zastřeleni a jeden uprchl. Za tuto akci prý údajně dostali od svého velitele vynadáno.⁴⁹ Za týden celá jednotka z Třeště odešla. Pitva proběhla 23. dubna 1945 v márnici na hřbitově v Třešti za přítomnosti lékaře a zástupců kriminální německé policie z Jihlavy.⁵⁰ Jako památka na zesnulé byl vybudován v lese Sovovka pomník. Soud se členy jednoty Jozef probíhal až v roce 1965. Výpověď jednoho ze členů prokázala, že nešlo jen o náhodnou akci. Cílem jednotky Jozef bylo vypátrat případné spojení oněch mužů s partyzánskou skupinou. Ale s jakou, to není přesně známo. V úvahu přicházel pouze partyzánský oddíl Javořice, se kterým spolupracoval Josef Smejkal, zástupce národního výboru.

Dne 18. dubna 1945 československých hranic dosáhla americká armáda, která osvobodila Aš, Cheb, Domažlice či Klatovy. Americké a sovětské velení se dohodlo na demarkační linii Cheb, Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice a dále směr Linec. Dne 1. května proběhly první revoluce, a to v Přerově, Nymburku, Rakovníku nebo v Poděbradech. Dne 5. května povstala i Praha a zároveň Plzeň, která byla 6. května

⁴⁸ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 103.

⁴⁹ Tamtéž, s. 12.

⁵⁰ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 12.

Američany osvobozena.⁵¹ Na většině území s česky mluvícím obyvatelstvem povstalci v počátečních květnových dnech vytvořili půdu pro příchod spojeneckých armád. V západních Čechách povstání vítězně skončilo příchodem americké armády.

Východně od demarkační čáry dostaly události úplně jiný spád. Po zjištění, že německá východní fronta ztratila vypuknutím českého povstání bezpečný týl, opustilo německé velení původní plán stáhnout se bojem do 20. května na čáru Vltava-Labe. Namísto toho nařídilo přesunout maximum mužů z východní fronty na západ, jak nejrychleji to půjde. Od 7. května ráno se z východu namísto spojenců začaly valit frontové divize skupiny armád Mitte.⁵² Pro povstalecké jednotky to ovšem znamenalo katastrofu.

Vysočina se stala pro německou armádu významným strategickým bodem. Považovala ji za příhodnou obranu proti Rudé armádě. Nacisté zde chtěli uskutečnit svůj poslední boj. Jedním z důvodů, proč se tímto taktickým bodem stala právě Vysočina, bylo i to, že na území žilo cca 30 000 obyvatel německé národnosti, což německé armádě dodávalo pevnější zázemí. V posledních květnových dnech počet německých vojáků vzrůstal, protože se zde shromažďovaly jednotky ustupující nebo prchající směrem k západním hranicím. Samotná Jihlava se stala ustupujícím bodem pro tzv. Schörnerovu armádu, které velel Ferdinand Schörner⁵³ a která dále postupovala směrem na Jindřichův Hradec.⁵⁴ Nejsilnější německé posádky byly umístěny v Jihlavě, v Kostelním Vydří, Dačicích, v Polné a v Havlíčkově (tehdy Německém) Brodě.⁵⁵ I v Třešti ve škole, která se nacházela na náměstí, byla umístěna jednotka wehrmachtu asi o sto mužích. Město však opustila v dubnu 1945.

Herta Kašparová za války začala pracovat v kanceláři místní firmy Filipa Krause. Poté byla po šest týdnů nezaměstnaná a bydlela u svých rodičů v Třešti. Asi 16. února 1942 nastoupila na přímlovu svého bratra, který zde také pracoval, na kriminální

⁵¹ Stanislav KOKOŠKA - Jaroslav HRBEK a kol., *Nultá hodina?: Československo na jaře 1945 ve strategických souvislostech*, Praha 2011, s. 46.

⁵² Vojenský historický ústav, Podrobně: Poslední dny bojů druhé světové války na českém území, dostupné na: <http://www.vhu.cz/podrobne-posledni-dny-boju-druhe-svetove-valky-na-ceskem-uzemi/>, [cit. dne 19. 1. 2016].

⁵³ Ferdinand Schörner (1892 – 1973), polní maršál wehrmachtu, na konci války roku 1945 velel německým vojákům Skupin armád Střed. Vojenský historický ústav, Pražské povstání a jeho barikády, dostupné na: <http://www.vhu.cz/exhibit/prazske-povstani-a-jeho-barikady/>, [cit. dne 18. 2. 2016].

⁵⁴ J. MOTTL, *Kronika*, s. 22.

⁵⁵ Zdenka DANKOVÁ, Květnové povstání v Třešti – tragický příběh odvahy a zbabělosti, Epoch Times, dostupné na: <http://www.epochtimes.cz/200805055062/Kvetnove-povstani-v-Tresti-tragicky-pribeh-odvahy-a-zbabelosti.html>, [cit. dne 9. 2. 2016].

policii v Jihlavě, kde pracovala v kartotéce. Zapisovala všechny vyšetřované případy. Jednalo se o delikty majetkového a násilného charakteru jak Čechů, tak i Němců. Herta v protokolu ze dne 4. února 1946 uvedla, že si není vědoma toho, že by delikventi byli bití.⁵⁶ Dne 21. září 1942 byla přeložena ke kriminální policii do Zlína a opět zaměstnána v kartotéce. Příležitostně zde dělala také tlumočnicku, když některý z německých vyšetřovatelů neuměl česky. Pokud se zadržení Češi nechtěli doznat, byli místními Němci bití. Zprvu Hertu posílali pryč, ať tomuto násilí nemusí přihlížet, což se později změnilo a Herta zůstávala v místnosti.⁵⁷ Němečtí vyšetřovatelé používali k vynucení doznání býkovce nebo silný drát. Pověštinou šlo o případy černých porážek domácích zvířat. Soudem stanovený trest byl několik dnů až měsíců ve vězení. Je pravděpodobné, že v této době se mohl začít měnit charakter Herty. Poslední tři týdny před jejím návratem do Třeště roku 1945, byly služebny kriminální policie a gestapa sloučeny. Zde Herta pracovala na výpisech výslechů s partyzány.⁵⁸ Dne 16. dubna 1945 evakovala do Jihlavy a odtud dne 17. dubna přijela do Třeště ke svým rodičům, kde zůstala až do konce revoluce.⁵⁹

Františka Kašparová ve své poválečné výpovědi vyličila Hertu jako jemnou a poslušnou dívku. Po nástupu ke kriminální policii do Zlína se prý hodně změnila. Bití delikventů ji hodně poznamenalo. Změnil se prý její charakter a stala se hrubou a surovou.⁶⁰ Alois Kašpar byl v červenci 1944 ustanoven blockleiterem - měl za úkol svolávat příslušníky německé národnosti na apely, které se konaly každé dva týdny a převádět české osoby k německé národnosti. Jak píše Roman Cílek ve své knize, při výslechu Kašpar uvedl: „*Je pravda, že jsem za republiky představeným od ředitelství státních drah prohlašoval v kanceláři v Třešti před všemi úředníky, že jsem Čech a že se píše Kašpar s háčkem, což jsem doložil doklady. Za okupace říkal jsem pak německým úředníkům, že se nepíše Kašpar, ale Kaspar a také jsem to prokazoval doklady.*“⁶¹

Lze říci, že sám Kašpar emocionálně neprožíval, k jaké národnosti patří, je-li více Čechem nebo Němcem. Ctil Masaryka, což by spíše vypovídalo o tom, že se více cítí být Čechem, ale po okupaci se z vypočítavosti jasně přihlásil k německé národnosti.

⁵⁶ MZA Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 104.

⁵⁹ Příjezd Herty Kašparové do Třeště se v některé literatuře a různých protokolech sepsaných s Hertou liší o jeden den.

⁶⁰ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 105.

⁶¹ R. CÍLEK, *Třešť*, s. 58.; Blíže H. JURMAN, *Stíny*, s. 113.

Na doporučení inspektora státních drah si Alois Kašpar dal na pracovní stůl podobiznu Adolfa Hitlera. K tomuto obrazu nosil každý den čerstvé květiny. K Adolfu Hitlerovi choval dle poválečných protokolů velkou úctu.⁶²

Kašpara často navštěvoval člen jihlavského gestapa Otto Hanauer, který se ho vyptával na různé občany z Třeště a na jejich politickou činnost. Zejména na železničního úředníka Tyrnera, který byl později zatčen a odveden do koncentračního tábora, kde zemřel. S Walterem Engelmannem⁶³ a Ewaldem Radtkem⁶⁴ dokonce plánovali, že při případném odchodu z Třeště vyhodí továrnu Alexanderwerk do vzduchu.

Bratr Herty, Alois Kašpar, byl od 1. dubna 1941 zaměstnán u kriminální policie v Jihlavě. Zpočátku vykonával práci tlumočnicka. Roku 1943 se stal samostatným kriminálním vyšetřovatelem. Na starosti měl mletí obilí na černo, nenahlášené porážky dobytka a černý obchod.⁶⁵ Podle výpovědi třešťské rodačky paní Páralové Alois Kašpar ml. pomohl mnoha českým lidem, protože likvidoval česká udání. Zachránil mnoho řezníků před tresty za černé porážky.⁶⁶

⁶² J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 98.

⁶³ Walter Engelmann (nar. 1908), chodil do německé školy v Jihlavě a absolvoval tři třídy měšťanské školy, po otci se vyučil kolářem, od roku 1939 členem NSDAP, od roku 1942 řídil továrnu Mülhansen, Tamtéž, s. 95 - 96.

⁶⁴ Ewald Radtke (nar. 1900), Němec, ředitel továrny Alexanderwerk v Třešti, po válce nebyl dopaden, zřejmě dožil ve městě Remscheid. Tamtéž, s. 43.

⁶⁵ Tamtéž, s. 103.

⁶⁶ H. JURMAN, *Stíny*, s. 114.

4. Revoluce v Třešti

V květnu roku 1945 revoluční národní výbor začal připravovat povstání proti německým okupantům. Rozhodujícím krokem se stalo vysílání pražského rozhlasu dne 5. května 1945⁶⁷: „*Voláme české četnictvo, voláme český lid, přijďte na pomoc do budovy rozhlasu.*“⁶⁸ Pro každého, kdo chtěl bojovat, byl připraven určitý úkol. Například vojenského velení místního odboje se ujal učitel František Němec. Byla sestavena jednotlivá družstva ze seznamu občanů Třeště, který předložil právě František Němec. Každé družstvo mělo svého velitele. Pokyn k zahájení akce směl dát pouze revoluční národní výbor.⁶⁹ Důležitým úkolem bylo opatření zbraní ze skladů wehrmachtu. O jednom takovém skladu zbraní se vědělo, bylo přímo na třeštském zámku, který patřil rodu Wenzel - Sternbachů z Tyrol⁷⁰. Už jednou tyto zbraně lákaly partyzánský oddíl Javořice, ale protože zde působila již výše zmíněná jednotka Jozef, byla akce neúspěšná. Tentokrát bylo vše jinak. Na přepadení zámku se podílela partyzánská skupina Žižka – Třešť. Jeden ze členů partyzánské skupiny Žižka obstaral klíče od zámeckých vrat a postaral se o otevření skladu zbraní.⁷¹ Dne 2. května majitel zámku oznámil krádež zbraní. Důležité stopy po páčení, stopy příchodu a odchodu z místa činu však byly záměrně místní četnickou hlídkou zahlazeny. Dalšího dne jistá paní Lysá⁷² odvezla zbraně do prodejny Vzájemnost. Skladník Jaroslav Kolář⁷³ zbraně uschoval a vydal je až 5. května.⁷⁴ Následovalo oblékání se do českých uniforem, vyvěšení vlajky a zatýkání německého obyvatelstva. Do všech, zejména mladých občanů se vlila vlna odvahy a dobrodružství. Začalo období šesti významných, avšak i krvavých třeštských dnů. Teprve zpětně si třeštsí rodáci začali uvědomovat, jak tato reakce byla zbytečná a kolik nevinných lidí ještě muselo zemřít před koncem války.

⁶⁷ Blíže S. KOKOŠKA, *Praha v květnu 1945*. Historie jednoho povstání, Praha 2005.

⁶⁸ Tamtéž, s. 13.

⁶⁹ R. CÍLEK, *Třešť*, s. 44.

⁷⁰ Posledními majiteli zámku byl Leopold Sternbach se svoji ženou Kristinou a jejich čtyřmi dětmi. Po válce na základě Benešových dekretů došlo k jejich vyvlastnění a odsunu. Milina MATULOVÁ, *Slavná příbuzná hraběnky Kristiny*, Vlastivědný sborník Třeště a okolí, 2006, s. 3.

⁷¹ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Partyzánská skupina Žižka Třešť (strojopis).

⁷² V knize od J. Mottla, *Kronika květnových dnů* je uvedeno jméno Vrátilová.

⁷³ Pouze víme, že to byl skladník. Další informace nenalezeny.

⁷⁴ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 15.; Blíže R. CÍLEK, *Třešť*, s. 43-45.

Někteří dávají výsledek revoluce za vinu organizátorům, kterým se povstání naprosto vymklo z rukou.⁷⁵

⁷⁵ Radovan KLIMEŠ - Dagmar REŠLOVÁ, *Třešť 20. století očima vzpomínek pamětníků*, Třešť, s. 22.

4.1 Sobota 5. května 1945

V 15:00 převzal moc Revoluční národní výbor v Třešti, který se sešel na městském úřadě v soudní budově na příkaz Josefa Smejkal. První čin členů revolučního národního výboru bylo spuštění městského rozhlasu, který přehrával zprávy pražského rozhlasu. Právě z rozhlasu zazněl rozkaz všem Němcům, aby vydali zbraně. V 15:15 bylo oficiálně vyhlášeno povstání. Připravit se měla předem stanovená družstva. Začal otevřený boj mezi českými a německými obyvateli Třeště. Byly budovány zátarasy na výpadových silnicích a vyhlášena všeobecná mobilizace města.⁷⁶ Obsazeny byly továrny, pošta, nádraží, křižovatky a zámek. V budově dnešního muzea byl zřízen lazaret pro raněné.

V tento den nařídil Walter Engelmann Aloisovi Kašparovi a Ing. Paulu Goldovi, aby odvezli autem z Třeště veškeré zbraně, které se zde nacházely do Jihlavy. Kolem sedmé hodiny večer se vrátili. U zámku byli Kašpar společně s Goldem zadrženi místní hlídkou a odvedeni do soudní budovy, kde byli vyslýcháni a biti.⁷⁷ Zatčeno bylo mnoho německých obyvatel. Jedním ze zatčených byl také Walter Engelmann. U Engelmannova skupina povstalců získala pět pistolí, jednu vojenskou pušku a plnou aktovku peněz. Tyto peníze byly poslány do sídla revolučního národního výboru. Walter Engelmann ve své výpovědi ze dne 26. března 1946 uvedl, že při odvedení do soudní budovy byl na nádvoří bit několika lidmi, kteří tam byli shromážděni. Ve věznici byl opět bit.⁷⁸

Přepaden byl i dům na nádraží, kde bydlela rodina Kašparova. Herta Kašparová ve své výpovědi ze dne 4. února 1946 uvedla, že přišla do staniční kanceláře, kde seděl Rudolf Sajda, kterému řekla o zbrani, kterou měl její otec doma. Herta na rozkaz Sajdy měla donést zbraň k němu do kanceláře. Do bytu s ní šel Vítězslav Šalanda, kterému zbraň odevzdala. Františka Kašparová Šalandovi odevzdala další zbraně a náboje. Po chvíli přišlo do bytu asi 20 mužů. Mezi nimi Herta poznala bratry Bílkovi a pár dalších mužů, kteří konali v bytě domovní prohlídku. Pátrali po zbraních a ručních granátech. Podle informací od obyvatel Třeště měli Kašparovi vlastnit 25 pušek. Nic však nenašli. Po skončení domovní prohlídky asi v 19:30 přišli do bytu další dva a odvedli si

⁷⁶ *Třešťská tragédie*, Jiskra, 20. 4. 1960.

⁷⁷ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Protokol sepsaný s Aloisem Kašparem dne 11. září 1945 (strojopis).

⁷⁸ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Protokol ze dne 26. 3. 1946 sepsaný s Janem Walterem Engelmannem (strojopis).

Františku Kašparovou. Kolem 20:00 si přišli také pro Hertu. Ta byla předvedena před členy revolučního národního výboru, kde byla komunistou Josefem Smejkalem zatčena a uvězněna v soudní budově. Herta v protokolu uvedla, že nebyla nikým bita. Ve věznici byla vyslýchána učitelem Jaroslavem Vozábem, který se jí ptal na bratra a na jihlavské gestapo. Herta o bratrovi ani gestapu nic nevěděla. Byla tedy poslána do cely za matkou a za ostatními zatčenými Němkami.

Dramatické zatčení probíhalo také u Ing. Ewalda Radtkeho. Povstalcům se podařilo získat všechny jeho peníze, které měl připraveny na útěk z Třeště. Ti, kteří byli u Radtkeho doma, za to 7. května zaplatili svými životy. Zatčen byl i Alois Eslder, starosta města⁷⁹. Všichni dopadení třešťští Němci byli vězněni v soudní budově.

Třešťská hlídka musela být neustále v pozoru, protože Třešť leží na hlavním směru Jihlava - Telč, odkud neustále z Jihlavy jezdilo německé vojsko, a to buď přes Jezdovice, nebo přes Stonařov. Proto obránci města v těchto počátečních květnových dnech museli často čelit německým vojákům, kteří chtěli Třešť projet nebo zde pobýt. K prvnímu většímu boji došlo na cestě od Stonařova do Třeště, odkud přijelo nákladní auto s několika německými vojáky. Přes cestu úmyslně ležel selský vůz, který museli vojáci odstranit, aby mohli projet. Pár dobrovolníků povstání se snažilo zabránit odjezdu nacistů střelbou. Při výstřelech na obou stranách Němci rychle nastoupili do auta, ale vjezd do slepé uličky jejich odjezdu zabránil. Nacisté byli následně zatčeni a odvezeni do budovy revolučního národního výboru. O povstání bylo potřeba informovat i okolní vesnice, proto se na kole do Jezdovic vydal Stanislav Kadlec,⁸⁰ který byl zastaven německými vojáky. Žádali po něm jeho kolo, které nechtěl vydat a kvůli tomu byl zastřelen.⁸¹

V dopoledních hodinách po jezdovické silnici přijelo německé auto s přívěsem, které nečekaně zastavilo. Hlídka, která ležela v příkopě, se jim snažila zabránit v jízdě tzv. pancéřovou pěstí, ale ani jeden z přítomných rodáků přesně netušil, jak tato zbraň funguje. Proto také byli sami překvapeni, když z pancéřové pěsti vyšel výstřel a střela tak zasáhla německý přívěs. Němci se nečekané reakce zalekli a rychle utekli do nejbližšího úkrytu. Obráncům se podařilo získat německé auto a vrátit se zpět do města.

⁷⁹ Alois Elster (nar. 1894) bydlel v Třešti č. 181. Tamtéž, s. 27.

⁸⁰ Stanislav Kadlec (1913-1945), dělník na pile, první oběť revoluce. F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 46.

⁸¹ Tamtéž, s. 46.

Tohoto dne také dorazila do Třeště zpráva, že z Jihlavy směrem na Batelov vyjel vojenský vlak se střelivem, což byla vhodná příležitost zmocnit se dalších zbraní. Několik dobrovolníků ihned odjelo do Batelova. Tam na koleje položili několik náloží, aby tak došlo k jejich poškození. Železniční trať do Horní Cerekve byla přerušena. Část dobrovolníků se přesunula na nádraží, kde hlídali němečtí vojáci. Němci byli obklíčeni a k vykolejenému vlaku se rychle seběhlo místní obyvatelstvo a zmocnilo se vagónů.

Členové revolučního národního výboru seděli v budově soudu a přijímali telefonická hlášení sousedních obcí. I když situace byla příznivá, bylo i tak potřeba vyměnit strážce, posílit hlídky či překontrolovat cesty do Třeště. Práci dostal i místní tiskař, který měl na starost napsání tzv. Provolání k občanstvu. Tato provolání byla časně ráno vylepena po celém městě.⁸²

4.2 Neděle 6. května

Neděle 6. května přinesla opravdový boj za svobodu. Přihlásilo se mnoho dobrovolníků, zejména mladých lidí, kteří se dožadovali zbraní. Chtěli chránit za každou cenu své rodné město. Nikdo z přítomných ale neměl se zbraněmi téměř žádné zkušenosti. Jejich úkolem bylo vystřídat hlídky nastoupené předchozího dne.

K prvním nedělním bojům opět docházelo na výpadových silnicích směrem na Jezdovice a Stonařov. K pile směrem na Jezdovice přijeli němečtí vojáci z Jihlavy. Povstalci je zastavili kousek před železničním přejezdem. Vojáci narychlo opustili svá auta s lehkými kulometry a ustupovali po širém poli do lesa. Na pomoc se z Třeště vydala skupina dobrovolníků. Střelba s posilami však nevedla k žádnému výsledku. Nejodvážněji jednal Karel Kasík, který rozpoznal úmysl Němců ukrýt se v lese. Přískoky se vydal k lesu pod krycí palbou obránců, ale byl raněn. Smrtelnému zranění na místě podlehl rodáci Vladimír Veverka⁸³ a Jan Krechler⁸⁴.

Čeští obránci stihli ukořistit osobní i nákladní vůz, se kterým Němci přijeli. Cílem povstalců bylo vyjet na kopec v nedalekých Salavicích, který se nachází za Jezdovicemi, aby zjistili, jaká je situace na silnici k Jihlavě. V Jezdovicích u místní

⁸² J. MOTTL, *Kronika*, s. 54 – 58.

⁸³ Vladimír Veverka (1920-1945), student. F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 46.

⁸⁴ Jan Krechler (1918-1945), zámečnick. Tamtéž, s. 47.

hospody stál obrněný transportér s Němci, kolem kterého museli obránci projet. Němci ihned poznali, že v německých autech neseděli němečtí vojáci, ale povstalci. Jeden z řidičů ukradeného auta stačil auto strhnout do vrat kovárny, aby všichni mohli utéct do místních chalup a lesů. Němci poslali svého kulometčíka, který se snažil povstalce zastavit. Kvůli německému kulometčíkovi byl Alois Lysý, který držel v ruce kulomet, raněn do ruky. Jeho společník Rudolf Bártů⁸⁵ dostal smrtelné dávky, na které později zemřel v nemocnici v Počátkách.⁸⁶ Úspěch se dostavil, když byl zasažen německý kulometčík do zad. Němci sebrali raněného a naložili ho do nákladního auta předtím ukořistěného povstalci a odjeli směrem k Jihlavě.⁸⁷

Zanedlouho se z lesa u Jezdovic, vynořili dva civilisté, kteří byli hlídkou okamžitě zastaveni. Oba civilisté vlastnili ostře nabitě zbraně a tvrdili, že přišli z Ostravy, kde bojovali jako partyzáni. Jeden z nich se představil jménem Emil Muroň. Hlídka se rozhodla poslat civilisty před revoluční národní výbor.⁸⁸ Revoluční národní výbor civilisty po prohlédnutí všech jejich dokumentů (př. dokument, že sloužili u partyzánské jednotky) do vězení nevsadil. Byly jim vráceny i zbraně. Jejich příběhy o hrdinských činech z nich mezi třeštskými obyvateli udělaly hrdiny. Kdo ale ve skutečnosti Emil Muroň⁸⁹ byl, nemohl nikdo tušit.

Na cestě z Třeště do Stonařova byla hlídka dobře ukryta v lese. Po poledni zpozorovala přijíždějící vůz. Přes cestu ležel strom, který tam umístili obránci, a který donutil posádku Němců vylézt z auta a strom odklidit. Mezi tím jeden odvážný obránce vystřelil kulku, která však nikoho nezasáhla. Vycvičení Němci se rychle ukryli do lesa. Nejmladší z dobrovolníků Josef Šereda⁹⁰ postoupil vpřed, aby lépe zaměřil německé

⁸⁵Rudolf Bártů (1906-1945), krejčí. F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 47.; Blíže J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 30.

⁸⁶J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 30.

⁸⁷J. MOTTL, *Kronika*, s. 62.

⁸⁸J. MOTTL, *Kronika*, s. 68.; Blíže R. CÍLEK, *Třešť*, s. 66-67.

⁸⁹Emil Muroň utekl z totálního nasazení a skrýval se na Ostravsku. Spolu s jedním partyzánem se začátkem ledna 1945 dostal do přestřelky s oddílem gestapa. Neznámý partyzán se zastřelil, když viděl bezvýhodnost situace. Emil Muroň byl jen lehce zraněn a zatčen gestapem. Gestapo mu dalo dvacet čtyři hodin na rozmyšlenou, jestli chce pro něj pracovat. Mohl se vydávat za falešného partyzána a chodit po beskydských chalupách a žádat o pomoc. Ten, kdo by ho u sebe nechal víc jak tři dny a nenahlásil to gestapu, měl být zatčen. Muroň na nabídku přistoupil. Dne 18. 4. 1947 byl odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán v Novém Jičíně. J. MOTTL, *Kronika*, s. 111 – 115.

⁹⁰Josef Šereda (1926-1945), řeznický pomocník. F. BUKVAJ, *Třešť 1349 - 2001*, s. 47.

vojáky, ale byl zastřelen. Jak se později ukázalo, byl zastřelen nešťastnou náhodou jedním obráncem města.⁹¹

Události však nekončily. Telefonické hlášení přineslo zprávu o blížící se vojenské koloně směrem od Pavlova do Třeště. Kolona však změnila směr a místo od Pavlova přijela do Třeště od Hodic přes Bezděkov a Panenskou Rozsíčku. Němci dorazili k budově revolučního národního výboru, kde došlo ke zdlouhavému vyjednávání. Němci žádali pouze volný průjezd. Obě strany se dohodly, že německá vozidla budou označena bílými vlajkami a městu zanechají zbraně. Němci na náměstí nechali dva pancéřové vozy, motocykly, zbraně a nějaké střelivo. Pak odjeli směrem na Batelov.⁹² Radost z kořisti obrněných transportérů netrvala dlouho. V pondělí 7. května místní zbrojář Jan Toman s ostatními společníky jeli s pancéřovými vozy za Třešť k Hodicím vyzkoušet zbraně. Když si osvojili techniku, vrátili se zpět na náměstí do Třeště a chtěli zbraně předvést. Namířili těžký kulomet do oblak, ale nic se nestalo. Až jeden z místních občanů zjistil, že ve zbrani chybí úderník. Němci jim tedy přenechali nefunkční zbraně.⁹³

Navečer telefonista z centrály podal členům revolučního národního výboru hlášení, že nepřítel se blíží k městu. O něco málo později přišla další zpráva o tom, že nepřítel se stahuje zpět a nebude mít čas do bojů o Třešť zasáhnout.⁹⁴ Osudovou chybou se stalo, že třešťští občané uvěřili tomuto klamnému manévru nacistů. Zdá se, že členové výboru měli jisté pochybnosti. Navečer celé vedení RNV nasedlo do dvou aut a odjelo do lesů k hradu Roštejn.

⁹¹ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 33.

⁹² F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 47.; Blíže J. VYBÍHAL, *Třešť* s. 30.

⁹³ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 35.

⁹⁴ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 36.; Blíže R. CÍLEK, *Třešť*, s. 69.

4.3 Pondělí 7. května 1945

Hlídka na stonařovské silnici byla na stejném místě již od nedělního oběda. Měla je vystřídat jiná hlídka, ale nikdo nepřišel. Jejich výzbroj údajně tvořil jeden ruský samopal a několik pušek.⁹⁵ Po chvilce klidu začaly po silnici přijíždět pancéřové vozy. Muži držící hlídku se rozdělili a spěchali do města oznámit příjezd Němců. Nepřítel doprovázel jejich běh soustředěnou palbou. První pancéřový vůz se vynořil z lesa a objevil se ve volném terénu, odkud nebylo těžké povstalcům zabránit v útěku. Obránci se museli vzdát. Na povel byli všichni muži postříleni. Jednalo se o Miroslava Berouna, Josefa Bílka, Františka Hartmana, Stanislava Fatrdleho. Posádka druhého pancéřového vozu mezitím ukončila životy dvěma dalšími povstalcům, a to Bohuslavu Hryzákovi a Stanislavu Novákovi. Oba mrtví měli jako důkaz nacistické důkladnosti několikrát zpřerážené ruce a nohy.⁹⁶ Josef Šťastný, Josef Nikodým a Alois Hamršmíd,⁹⁷ kteří byli jako jediní vycvičení československou armádou, se do města vydali po silnici na Pavlov, ale přímo na vrcholu kopce měl dobré postavení německý kulometčík, který střelbou ohrožoval všechny prchající muže. Vycvičení povstalci dělali přískoky, aby zabránili nepřátelům přímo zamířit. U splavu rybníka u prvního domu vyčerpaní muži stačili zvolat, než se skáceli k zemi, že na Třešť postupují Němci.⁹⁸ Bohuslavu Telčerovi⁹⁹ se podařilo uniknout až těsně před město, ale kulce se nevyhnul. Byl postřelen a zajat Němci.¹⁰⁰ Sedm z deseti členů hlídky na stonařovské silnici padlo.

Lze říci, že obrana města byla velice špatně zorganizovaná. Povstalci nebyli vycvičení k boji, neuměli ani pořádně ovládat zbraně. Údajně se některé střelivo vůbec neshodovalo s typem zbraně a ne každý zbraň vlastnil.¹⁰¹ Rozmístění hlídky na stonařovské silnici nebylo dobře promyšlené. Nikdo zřejmě nepřemýšlel nad tím, že pokud nastane taková to situace, nebyl zajištěn bezpečný návrat do města.

⁹⁵ Muzejní spolek Třešť, Filmová kronika k 70. výročí konci druhé světové války.

⁹⁶ J. MOTTL, *Kronika*, s. 73.

⁹⁷ Miroslav Beroun (1921-1945), narozen v Hodicích, zaměstnáním šofér, bydlel v ulici Nádražní č. 418, Josef Bílek (1915-1945), narozen ve Vídni, zaměstnáním šofér, bydlel v ulici Fialková č. 542, František Hartman (1925-1945), narozen v Třešti, student obchodní školy, bydlel v ulici Růžová č. 458, Stanislav Fatrdle (1915-1945), narozen v Hodicích, zaměstnáním zedník, bydlel v Třešti č.p. 311, Bohuslav Hryzák (1912-1945), narozen v Žirovnici, zaměstnáním kožešník, bydlel v Třešti č.p. 603, Stanislav Novák (1923-1945), narozen v Třešti, zaměstnáním krejčí, bydlel ve Váňovské ulici č. 979. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 38.; Blíže R. CÍLEK, *Třešť*, s. 79.

⁹⁸ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 37.

⁹⁹ Bohuslav Telčr (1917-1945), krejčí. Tamtéž, s. 38.

¹⁰⁰ R. CÍLEK, *Třešť*, s. 79.

¹⁰¹ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 39; Blíže Muzejní spolek Třešť, Filmová kronika k 70. výročí konci druhé světové války.

Umírali však i ti, kteří ani nestačili pořádně zasáhnout do bojů o město. Jedním takovým byl Stanislav Čermák¹⁰², který přišel z Batelova do Třeště. Nesl si s sebou za pasem několik ručních granátů, zřejmě součást kořisti z vojenského transportéru zadrženého v noci z pátého na šestého května v Batelově. Čermák se v pondělí ráno přiblížil k městu. Roman Cílek ve své knize cituje výpověď svědka, který viděl smrt Stanislava Čermáka. „V poslední chvíli, když už nevěděl kudy kam, skočil do hlubokého příkopu a snažil se tu ukrýt. Nepodařilo se mu to a nepřítel ho vytáhl ven. Celá horda tesáků chlapce obklopila. Po několika otázkách, na které se neozvala odpověď, se k nim musel otočit zády. Co chtějí? Pravděpodobně je to zvláštní lesácký mrav, který je třeba respektovat, je-li jich víc pohromadě. Ozval se výstřel, chlapec se zakymácel a pak se bezvládně svalil na zem. Už necítil, že do něj nepřítel ještě nemilosrdně kope. Všem obyvatelům ze sousedství pak katové nařídili, že mrtvého se nikdo nesmí ani dotknout...“¹⁰³

Podobná tragédie se stala na silnici od Pavlova. Poblíž Váňovského rybníka se skupina osob z nedalekého Stajiště a Pavlova setkala s německým vojskem. Zbraně u nich nacisté nenašli. Příliš důkladným hledáním důkazů se však nacisté nezdržovali. Po chvíli zazněly výstřely z kulometů a dalších sedm lidí padlo: Jan Berka, František Eliáš, Arnošt Hos, Miroslav Kubašta, Jan Píša, Bohumír Kubašta a František Krejčí¹⁰⁴.

Po přestřelkách na výpadových silnicích vjely obrněné transportéry do města a obsadily hlavní ulici. Někteří němečtí vojáci rozbíjeli pažbami dveře do domů, jiní zatýkali místní muže, kteří byli přiváděni k místní škole, která se nacházela přímo na náměstí. Občané byli rozděleni do dvou skupin. Na rukojmí a na tzv. iniciátory povstání, u kterých byli nalezeny zbraně a československé uniformy a tím pádem byli považováni za partyzány.

Německé jednotky měly za úkol vysvobodit zatčené Němce. Většina osvobozených Němců byla odvedena k muzeu a odtud poslána do budovy školy. Herta v budově školy navázala kontakt s německým vojákem od červeného kříže. Tento voják

¹⁰² Stanislav Čermák (1924-1945), narozen v Batelově, zaměstnáním zámečnick, bydlel v Třešti na Kopci č. 253. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 40.

¹⁰³ R. CÍLEK, *Třešť*, s. 79.

¹⁰⁴ Jan Berka (1905-1945), narozen v Pavlově, zaměstnáním rolník, František Eliáš (1911-1945), narozen v Pavlově, zaměstnáním řidič, Arnošt Hos (1915-1945) narozen v Otíně, zaměstnáním dělník, Miroslav Kubašta (1919-1945) narozen v Bezděkově, zaměstnáním učitel, Jan Píša (1902-1945), narozen ve Stajišti, zaměstnáním rolník, Bohumír Kubašta (1915-1945) narozen v Pavlově, zaměstnáním zámečnick, František Krejčí (1925-1945) narozen ve Stajišti, zaměstnáním rolník, R. CÍLEK, *Třešť*, s. 80.; Blíže J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 41.

Hertě vypověděl, že společně se dvěma dalšími nejmenovanými vojáky byl pověřen jakousi akcí, kterou nemohli splnit, protože byli přepadeni občany Třeště. Jeden z vojáků spáchal sebevraždu a druhý se ukryl. Ten pak vyrozuměl do Jihlavy, aby jihlavské gestapo přišlo na pomoc do Třeště. Na to německé vojsko mělo dát třešťským občanům ultimátum, aby do 12:00 dne 6. května 1945 propustili zatčené německé obyvatelstvo.¹⁰⁵ Revoluční národní výbor uvažoval o tom, že by zajatce přemístil na blízký hrad Roštejn. Pak, stane-li se cokoli, mohli posloužit jako rukojmí. Zajetí Němci měli být převezeni autobusy, ale to se nakonec nepodařilo z neznámých důvodů uskutečnit. Jestli je tato zpráva založená na pravdě, nelze s určitostí říci.¹⁰⁶

Po osvobození Němců začalo další hledání povstaleckých hlídek, tentokrát za pomoci pomstychtivých třešťských Němců. Zejména Walter Engelmann a Ewald Radtke se chtěli pomstít těm, kteří je zatýkali. Ewald Radtke vybral Josefa Poláčka¹⁰⁷ mladšího i staršího, Jaroslava Rajskeho¹⁰⁸ a Josefa Tomšu¹⁰⁹. Dále Radtke s Engelmannem vybrali Jaroslava Vozábu¹¹⁰ se syny a zámečníka Františka Daňhela. Radtke usilovně hledal ještě jednoho z povstalců, a to lékárníka Bořivoje Valníčka,¹¹¹ který společně s dalšími muži 5. května přišel k Radtkeho domů a vzal mu peníze.¹¹²

Průvod zadržených se přesunul od školy k soudní budově. V první řadě šli ti, u kterých byly nalezeny zbraně a části uniforem. Ve druhé řadě šli rukojmí. Ze soudní budovy ihned pokračovaly na tzv. vězeňský dvůr. Poté německý velitel pronesl proslov ke všem povstalcům o Stanném právu: „*Vzpouza občanů musí být a také bude potrestána*“.¹¹³ Prvními zabitými měli být tzv. iniciátoři povstání. Byli postaveni ke zdi vězeňského dvora. Němec Radtke vyzval učitele Vozábu, aby postoupil vpřed. Sám pak učitele zastřelil před zraky jeho synů, kteří zanedlouho padli také. Z rodiny zůstala na

¹⁰⁵ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹⁰⁶ O tomto ultimátu se zmiňují pouze Jiří Vybíhal a Roman Cílek ve svých knihách, ale pouze jen jako o možnosti, že to tak mohlo být. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 34.; Blíže R. CÍLEK, *Třešť*, s. 69.

¹⁰⁷ Josef Poláček ml. (1923-1945) zaměstnáním zámečník, bydlel v Třešti č. p. 91., Josef Poláček st. (1893-1945), zaměstnáním tovární mistr, bydlel v Třešti č. p. 391. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 43.

¹⁰⁸ Jaroslav Rajskeý (1918-1945) zaměstnáním úředník, bydlel v Třešti č. p. 984. Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁹ Josef Tomšu (1902-1945) zaměstnáním tovární mistr, bydlel v Třešti č. p. 984. Tamtéž, s. 43.

¹¹⁰ Jaroslav Vozáb (1888-1945), učitel ve venkovských školách po třešťském okresu, roku 1939 byl zatčen a odvečen do koncentračního tábora Buchenwald, roku 1944 byl propuštěn, v květnových dnech dělal dozorce nad zatčenými Němci. *Vzpomínka na s. Jar. Vozábu*, Stráž Vysočiny 8. 11. 1946.

¹¹¹ Bořivoj Valníček (1899-1945), narozen v Brně, lékárník. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 49.

¹¹² Tamtéž, s. 44-45.

¹¹³ J. MOTTL, *Kronika*, s. 78.

živu jen Marie Vozábová.¹¹⁴ Mezi občany Třeště se dodnes traduje, že učitel Jaroslav Vozáb byl dozorcem nad zatčenými Němci, které neustále bil. Jaroslav Vozáb zažil pobyt v koncentračním táboře. Je tedy pravděpodobné, že se zejména kvůli této zkušenosti Němcům mstil. Jako další oběť pomsty si Radtke vybral lékárníka Bořivoje Valníčka, kterého sevřenými pěstmi tloukl do hlavy a kopal. Poté následovalo hromadné zastřelení všech zbylých domnělých partyzánů. Ostatní rukojmí byli odvedeni do zasedací místnosti soudní budovy. Pár z nich dostalo za úkol vykopat ve vězeňském dvoře podél zdi jámu, která měla sloužit jako hromadný hrob.¹¹⁵

Kolem půl druhé odpoledne do Třeště přijela posila, jednotka německých vojsk z Jihlavy o počtu cca 300 až 400 mužů s pěti pancéřovými vozy a několika nákladními auty. Mezi rukojmí přišel důstojník SS s mužem v civilu a propustili ty, kterým bylo méně než šestnáct. Tito propuštění měli za úkol obejít matky a manželky rukojmí se vzkazem, aby jim přinesly jídlo a přikrývky. Po Třešti měli rozhlásit, že pokud nebude klid, všichni rukojmí budou zastřeleni. Propuštění kluci se museli vrátit zpět do soudní budovy a ohlásit, že úkol splnili.¹¹⁶

Odpoledne německé vojsko stále hledalo další povstalce. Při ukrývání zbraní chytili Františka Fajmana¹¹⁷ a Eduarda Hromádku¹¹⁸. Podobně chytili i skupinku Josefa Vybíhala¹¹⁹, Karla Havránka¹²⁰ a Josefa Příbyla¹²¹, kteří utíkali do okolních polí.

Po poledni jeden z Němců Hans Kraiger hledal Hertu, kterou znal ze Zlína. Herta na to vyšla ven z budovy školy, kde se s Kraigerem setkala. Bohumil Nosek, který měl hlídat před budovou školy, uvedl do poválečného protokolu, že se mu Herta chlubila tím, že Hans Kraiger byl její milenec.¹²² Kraiger ji seznámil s dalšími německými vojáky a požádal ji, aby uvedla jména těch, kteří byli 5. května u nich doma. A jména těch, kteří bydleli v blízkosti soudní budovy. Podle protokolu ze 4. února 1946 Herta odpověděla, že „*je těžké říci jména, když ani všechny neznám.*“ Na

¹¹⁴ Marie Vozábová, učitelka obecné školy, si po smrti svého manžela a synů vyžádala až do konce školního roku dovolenou. O rok později po třešťské tragedii spáchala sebevraždu. *Vzpomínka na s. Jar. Vozábu*, Stráž Vysočiny 8. 11. 1946; Blíže MZA, SOkA Jihlava, fond Karel Brázda, inv. č. 58, kart. 21, Zabrána budova dívčí školy pro vojenské účely, 8. 5. 1945.

¹¹⁵ J. MOTTL, *Kronika*, s. 80.

¹¹⁶ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 50.

¹¹⁷ František Fajman (1909-1945), zámečnick, bydlel v Třešti, Na Vyhliďce č. p. 976. Tamtéž, s. 51.

¹¹⁸ Eduard Hromádka (nar. 1904) majitel chemické čistírny, Třešť č. p. 932. Tamtéž, s. 51.

¹¹⁹ Josef Vybíhal (nar. 1910) truhlář, Třešť č. p. 900. Tamtéž, s. 51.

¹²⁰ Karel Havránek (nar. 1904) zámečnick, Třešť č. p. 900. Tamtéž, s. 51.

¹²¹ Josef Příbyl (nar. 1913) truhlář, Třešť č. p. 900. Tamtéž, s. 51.

¹²² Tamtéž, s. 54.

to byla vyzvána jít do soudní budovy a ukázat na příslušné osoby. Ještě než odešla do soudní budovy, přišla za matkou sdělit jí, co jde udělat. Matka s tímto činem zásadně nesouhlasila.

Herta byla v doprovodu Kraigera a dalších vojáků přivedena k rukojmím.¹²³ Herta měla za úkol vybrat aspoň deset osob. „*Lusknutím prstů začala jsem vybírat muže.*“¹²⁴ Nejdříve ukázala na kováře Bohumila Bílka, pak na jeho bratra Stanislava Bílka, třetí z Bílků se zvedl sám. Herta se sháněla i po čtvrtém bratrovi, ale o něm nikdo neměl žádné zprávy. Nikdo ještě nevěděl, že Josef Bílek padl ráno téhož dne při obraně města za Třeští.¹²⁵ Bílkovi vybrala proto, že byli u nich doma. Dalším označeným byl holič Jan Bartoš, protože bydlel v blízkosti soudní budovy. Dále vybrala Herta Vítězslava Bukovského, který byl také u nich doma a školníka Ladislava Mikeše. Školníka Mikeše vybrala z toho důvodu, že jeden z německých vojáků jí to nařídil, protože prý střílel po Němcích. Ostatní, na které Herta ukázala ani neznala. Každý z vybraných mužů byl bit a odváděn v zástupu do vězeňského dvora, kde byl zastřelen.¹²⁶

Na chodbě se Vítězslav Bukovský zeptal Herty, co ji vedlo k tomuto činu. Herta jen odpověděla, že jdou pouze k výsledku. V některých svých výpovědích Herta uvedla, že o následném zastřelení vybraných mužů nevěděla. Ve výpovědi ze 4. února 1946 vypověděla, že o trestu věděla. „*Jako úřednice německé kriminální policie a později výpomocná síla kriminální policie ve Zlíně jsem věděla, že každá osoba, u které byly nalezeny zbraně, resp, která se provinila proti Říši odporem proti její vládní moci, bude popravena. Věděla jsem tudíž, že osoby, které jsem vybrala a označila, budou německou moci zničeny.*“¹²⁷

Herta se vrátila k ostatním do budovy školy. Otcí Aloisovi sdělila, že vybrala třešťské muže k exekuci. Otec jí za tento čin pochválil.¹²⁸ Kolem šesté večer do místnosti k rukojmím vstoupilo několik ozbrojených vojáků a žádalo seznam jmen iniciátorů povstání. Všichni však mlčeli. Povstalci dostali tři hodiny na rozmyšlenou. Po nesplnění měl být každý pátý zastřelen. Rukojmí seznam vytvořili, skládal se ze jmen

¹²³ MZA Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ H. JURMAN, *Stíny*, s. 117.

¹²⁶ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹²⁷ MZA Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

¹²⁸ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 57.

už padlých v čele s lékárníkem Bořivojem Valníčkem. Pro soupis si nakonec nikdo nepřišel.¹²⁹ Navečer opustili město příslušníci zlínského gestapa. V Třešti zůstala jen jednotka SS, která přijela ráno.

Večer byli všichni rukojmí přesunuti na zámek. Byli zavřeni v malé místnosti, kde se mandlovalo a žehlilo prádlo. Kolem devatenácté hodiny se všichni němečtí obyvatelé Třeště včetně rodiny Kašparů za přítomnosti vojáků odebrali do svých bytů pro nějaké jídlo a deky. Alois Kašpar, který neměl příležitost vidět zdevastovaný byt, byl překvapen. Sešel do železniční stanice do kanceláře, kde měl službu Vojtěch Reich a Alfons Kallus. Nařídil jim sepsat jména těch, kteří se zúčastnili zatýkání jeho rodiny.¹³⁰ Při neuposlechnutí rozkazu jim Kašpar hrozil zastřelením. Nic se však od nich nedozvěděl a zastřelen také nikdo nebyl. Po sbalení nejn nutnějších věcí odešel s manželkou i dcerou v doprovodu několika německých vojáků na zámek, kde přenocovali. Večer si ještě Radtke nechal zavolat Josefa Poláčka st., kterého propustil s úkolem, aby zajistil v Třešti přes noc klid. Okolo 22. hodiny se stal dalším rukojmím patnáctiletý Miroslav Franka,¹³¹ který podle pamětníků pobíhal po Třešti s pancéřovou pěstí.

Na čí rozkaz přijeli Němci do Třeště, není dnes tak úplně známo. Dodnes se mezi lidmi traduje, že bratr Herty Kašparové, přivedl do Třeště tento oddíl. V poválečných protokolech uvedli dobrovolní hasiči, ukrytí v hasičské zbrojnici v Třešti, že Aloise Kašpara ml. viděli v Třešti 7. května 1945. Aloise ale vidět nemohli, protože v té době údajně v Třešti nebyl.¹³² Walter Engelmann ve své výpovědi uvedl, že se dozvěděl od velícího důstojníka oddílu SS, že někdo od nich chtěl jet osobním autem do Třeště, ale před městem spatřil barikády, a tudíž se do města nedostal. Vrátil se tedy zpět do Jihlavy a učinil o této věci hlášení.¹³³ Dále je také nejasné, která jednotka do Třeště přijela. Zda to byli příslušníci jednotek bojových SS oddílů nebo příslušníci wehrmachtu. V roce 1973 byl vyslechnut správce zámku Jan Křikava¹³⁴, který

¹²⁹ J. MOTTL, *Kronika*, 81.

¹³⁰ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 57.

¹³¹ Miroslav Franka, 15 let, kolář, bydlel v Třešti č. p. 202. Tamtéž, s. 60.

¹³² Tamtéž, s. 103.

¹³³ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.), Protokol sepsaný dne 26. 3. 1946 s Janem Walterem Engelmannem (strojopis).

¹³⁴ Jan Křikava (nar. 1904 v Třešti), správce zámku. J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 65.

vypověděl, že přepadu Třeště se zúčastnily, jak jednotky SS, tak jednotky wehrmachtu, což prý poznal podle barev uniforem.¹³⁵

4.4 Úterý 8. května 1945

Členové výboru se po celou dobu revoluce ukřývali v lesích u hradu Roštejn. Jediný, kdo se vrátil do Třeště, byl Josef Dušek.¹³⁶ Josefa Duška, oblečeného do československé uniformy potkali Němci u dílny kováře Kubů a odvedli mezi ostatní rukojmí na zámek. Po chvíli si stráž pro Duška přišla. Dostal za úkol v zámeckém parku vykopat jámu. Po vykonané práci byl zastřelen a vhozen do jámy.¹³⁷ Engelmann se údajně měl chlubit Aloisu Kašparovi st., že Josefa Duška sám zastřelil, což dle pozdější výpovědi Aloise Kašpara nebyla pravda.¹³⁸ Josef Dušek byl zastřelen vojákem SS oddílu.

Po poledni se Němci opět vrátili do svých bytů, aby naložili svůj majetek do aut. O půl třetí odpoledne se utvořila kolona německých vozů a za nimi šli rukojmí. Němci rukojmím sdělili, že s nimi půjdou kilometr za město. Pokud by někdo odněkud vystřelil, měli být všichni pozabíjeni. Cestou se nic nestalo a na výpadovce z Třeště směrem na Hodice byli všichni propuštěni. Po skupinkách se začali vracet zpět do města. Alois s manželkou odjeli směrem na Slavonice s pár dalšími Němci z Třeště. Herta odjela s dalšími Němci přes Telč, Dačice a Český Rudolec, kde zůstali stát. V Českém Rudolci se přesunuli do pancéřových vozů a odjeli směrem na Novou Bystřici. U Staňkova poblíž Třeboně byla Herta jedním z Němců vybídnuta k výstupu, protože s nimi nemůže pokračovat dál. Herta tedy nastoupila do jiného vozu a odjela do Gmündu. Odtud s ostatními cestujícími pokračovala na Litschau a do Saass, kde se zdrželi do 18. června 1945. Ze Saass se Herta vrátila do Gmündu, kde pobývala do 2. února 1946.¹³⁹

¹³⁵ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹³⁶ Josef Dušek (1904-1945) narozen v Henčově, strojník v továrně Muhlhansel . J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 62.

¹³⁷ J. MOTTL, *Kronika*, s. 90-91.

¹³⁸ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹³⁹ Tamtéž.

4.5 Středa 9. května 1945

Mezi půlnocí a ránem přes Třešť prošly zbytky vojsk wehrmachtu. Unavení a špinaví vojáci směřovali na Batelov. Vědělo se, že Rudá armáda už se několik hodin valila nedalekou Telčí pomoci Praze.¹⁴⁰ Otázkou zůstávalo, kdy vojska Rudé armády dorazí do Třeště. Stalo se tak 10. května 1945 a byla přivítána Josefem Smejkalem.¹⁴¹ Odpoledne kolem 15:00 se z Roštejna vrátili také uprchlíci a ostatní členové revolučního národního výboru. Jako první jel na koni partyzán Emil Muroň a za ním pochodovali ostatní.

Důležitým úkolem v následujících květnových dnech bylo řádně pohřbit oběti revoluce. Dne 12. května došlo k exhumaci zastřelených osob ve vězeňském dvoře. Oběti byly pokládány na předem připravený stůl a prohledávány. Podle výpovědí některých svědků byla některá těla tak zdevastována, že jim od těla odpadávaly končetiny. Zároveň bylo údajně těžké vůbec rozeznat, kdo je kdo, protože jejich obličeje byly od nacistů zbity k nepoznání.¹⁴² Na vězeňský dvůr přicházeli příbuzní a známí, aby se mohli naposled vidět se svými blízkými. Všechny osobní nalezené věci byly odevzdány patřičným osobám.¹⁴³ Poté byli 15. května 1945 všichni společně pohřbeni na třešťském hřbitově.

4.6 Dopadení „vrahů revoluce“

Revoluční národní výbor také rozhodl, že je třeba zatknout a řádně potrestat „vrahy revoluce“. Mezi prvními zatčenými byl Alois Elster, který se sám přihlásil na četnické stanici v Kunžaku a odtud byl převezen do Třeště. Ve věznici ho navštívil předseda revolučního národního výboru. Chtěl po něm vysvětlení. Elster však mlčel a nijak se k předešlým květnovým dnům nevyjádřil. Po několika dnech mohl Elster vyjít do ulic. Bylo mu nařízeno uklízet ulice města Třeště.¹⁴⁴ Pátrání pokračovalo dál. Dalšími

¹⁴⁰ J. MOTTL, *Kronika*, s. 93.

¹⁴¹ MZA Brno, SOkA Jihlava, fond Karel Brázda, inv.č. 58, kart. 21.

¹⁴² Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹⁴³ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 78.

¹⁴⁴ J. MOTTL, *Kronika*, s. 96.

dopadenými byli rodiče Herty Kašparové, kteří se usídlili v Rakousku ve městě Schwarzenau. Alois Kašpar st. dostal práci jako pokladní v místní železniční stanici, kde se setkal s telečským vlakvedoucím. Ten mu prozradil, že jejich nábytek byl přestěhován na třešťský zámek. Chybou bylo, že Alois Kašpar napsal do Třeště povozníkovi Josefu Dietzovi, aby nábytek u sebe nechal. Později si pro něj měl Alois Kašpar přijet. Tímto dopisem se však vyzradil. Následujícího dne Alois Kašpar se svou manželkou byli zadrženi místní četnickou stanicí a převezeni do Třeště.

Františka Kašparová byla odsouzena mimořádným lidovým soudem, konaným dne 14. května 1946 v kavárně Republiky v Třešti na dvacet let odnětí svobody. Na základě amnestie prezidenta republiky byla 11. září 1953 propuštěna.¹⁴⁵ Alois Kašpar st. byl po válce lidovým soudem odsouzen k doživotnímu žaláři. Amnestií mu byl trest snížen na dvacet let odnětí svobody. Dne 10. listopadu 1955 byl propuštěn na svobodu.¹⁴⁶ Soud s Aloisem Kašparem ml. se konal 11. října 1946. Podle svědků se při výsleších u kriminální policie choval hrubě. Na základě jeho vyšetřování bylo stíháno 93 lidí. Sám uvedl, že zachránil před trestem 18 obviněných. Ve výčtu uvedl i pár třešťských jmen. Kašpar ml. byl odsouzen na doživotí. Amnestií v roce 1954 mu byl trest snížen na dvacet let odnětí svobody. Pracoval v uhelných dolech v Příbrami a vězněn byl v Ostrově u Karlových Varů. Jeho matka napsala v březnu 1955 odvolání prezidentovi republiky. Její žádosti o propuštění bylo vyhověno a Alois Kašpar ml. byl 18. prosince 1955 propuštěn a vysídlen do Německa.¹⁴⁷

Johann Walter Engelmann byl od 14. července 1945 zadržován v internačním táboře III. americké armády ve městě Fischhausen u Pasova. Od 8. března 1946 pobýval ve věznicí v Plzni a 25. března 1946 byl předveden před mimořádný lidový soud. Soud mu kladl za vinu události, které se staly v květnu roku 1945. Byl odsouzen k trestu smrti. Poprava se konala v tzv. Kaštanech za třešťským zámekem. Údajně byly na jeho popravu zasílány pozvánky. Dne 15. května se konal soud s Aloisem Elstrem. Potkal ho stejný osud jako Waltera Engelmana. Alois Elster byl taktéž popraven v Kaštanech.¹⁴⁸

Mezi uprchlími Němci byl i Leopold a Kristina Sternbachovi. V době třešťské revoluce byli i se čtyřmi dětmi vězněni. Při útěku z města 8. května zůstaly jejich děti

¹⁴⁵ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 105.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 99.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 103.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 86.

v Třešti. Alžběta Sternbachová¹⁴⁹, Ondřej Sternbach¹⁵⁰, Eleonora Sternbachová¹⁵¹ a Leopoldina Sternbachová¹⁵², žádali 13. září 1945 o československé občanství na základě toho, že všichni měli české školy, mluvili plynule českým jazykem a nikdy nesouhlasili s nacistickým násilím. Jejich žádosti však vyhověno nebylo. Dne 15. února 1947 byli převezeni do Prahy na mezinárodní Červený kříž a odtud odsunuti do Rakouska, kde měl jejich rod hospodářství.¹⁵³ Někteří pachatelé nebyli nikdy nalezeni. Jako například Ewald Radtke, který zřejmě až do své smrti žil ve městě Remscheid, nebo Paul Gold.

Velké pátrání bylo vyhlášeno po Hertě Kašparové. Herta byla v Gmündu zaměstnána na více místech jako pomocnice v domácnosti. Posledním jejím zaměstnáním byla práce pradelny na sovětském vojenském velitelství. Dne 2. února 1946 byla dopadena Josefem Šprinčem.

Josef Šprincl pátral po Hertě Kašparové dlouhou dobu. Stopa ho zpočátku zavedla do Lince. Dne 10. ledna 1946 vydal Okresní národní výbor (dále ONV) v Dačicích panu Šprinčovi potvrzení s fotografií Herty, popisem osoby, osobními daty a skutečnou podstatu trestného činu podle vyžádaných informací od stanice Sboru národní bezpečnosti (dále SNB) v Třešti. Prvního února 1946 bylo Josefu Šprinčovi na sovětském velení řečeno, že Herta Kašparová se v Linci nenachází, že se jedná o dvojnici. Po návratu z velitelství jeden ze Šprinčových spojenců hodil před jeho auto kus papíru se zprávou, že Herta se nachází v Gmündu. Hned druhý den se dvěma sovětskými vojáky odjel Hertu zatknout. V Gmündu mu podle jeho výpovědi bylo sděleno, že Herta zde pracuje jako kuchařka u sovětského velitelství.¹⁵⁴ Herta ve svém

¹⁴⁹ Alžběta Sternbachová (1923- 2008), chodila v Třešti do měšťanky, poté do vyšší dívčí školy ve francouzském ústavu v Pressbaum u Vídně, působila na klinice ORL v Praze, v letech 1943 – 1945 pracovala jako úřednice velkostatku v Třešti, za války byla vyšetřována gestapem ohledně politických rozhovorů s jihlavským lékařem Pohlerem, jenž byl vězněn. F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 106.

¹⁵⁰ Ondřej (Andreas) Sternbach (1924 – 1991), studoval na českém klasickém gymnáziu v Brně, vyšší třídy pak na německém gymnáziu v Jihlavě a Příboře, kde v zuřivosti prostřílel obrazy Hitlera a Henleina a za to byl zatčen gestapem, v roce 1943 narukoval na frontu, kde byl vážně raněn, po válce se stal generálním zástupcem firmy Sauerwerke dodávající nákladní auta do Afriky. Tamtéž, s. 54 – 55.

¹⁵¹ Eleonora Sternbachová (1928 – 2008), v patnáctiletých měla nastoupit k německé protiletcecké obraně, což odmítla a za trest nastoupila službu v domácnosti v Morkovicích, kde se seznámila s několika partyzány, po jedné jejich akci byla vyslýchána gestapem, připravovala vydání zbraní z května 1945, po válce žila ve Vídni. Tamtéž, s. 54.

¹⁵² Leopoldina Sternbachová (1929) chodila na českou školu v Třešti, byla nasazena na práci v Engelmannově továrně v Třešti, kde pracovala až do konce války, se sestrou Eleonorou připravovala vydání zbraní ze zámku v květnu 1945, po válce žila ve Vídni. Tamtéž, s. 54.

¹⁵³ Tamtéž, s. 54.

¹⁵⁴ MZA Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

protokolu uvedla, že poslední činností, kterou vykonávala, byla práce pradleny.¹⁵⁵ V Gmündu byla Herta na základě potvrzení ONV okamžitě vydána panu Šprinclovi, který ji odvezl do Dačic. Odtud pak byla převezena do stanice SNB v Třešti. Vězněna byla v Jihlavě, ale soud s ní probíhal v Třešti v kavárně Republiky.

Josef Šprincl to prý vše dělal jen proto, že měl „škraloup“ z období Protektorátu. Po válce 19. června 1945 se o jeho činnost dokonce zajímala NKVD. Nejistila však nic. Po obsazení našeho území německými vojáky se Josef Šprincl stal stoupencem nově vzniklé české nacistické strany Národního tábora fašistického. Josef Šprincl se dokonce stal okresním náčelníkem v Dačicích. Rozšiřoval letáky a přihlášky do této strany na Dačicku. Po zrušení strany se roku 1942 dobrovolně přihlásil na práci do Říše. Do konce války pracoval ve Vídni pro firmu Ostmarkwerk. Poté dostal do správy Národní kavárnu ve Slavonicích. Od zatčení Herty měl dobré styky s ruským velitelstvím v Rakousku. Začal tedy pašovat zboží, zejména cigarety či tabák. Dne 10. května 1946 byl zatčen. Byly u něj nalezeny dopisy, které měl doručit od Němců v Rakousku do Čech. Soud s ním se konal 21. února 1947. Na základě několika svědků, kteří mu dosvědčili, že pomáhal za války lidem, byl zproštěn obžaloby.¹⁵⁶

Dne 13. září 1946 stanula Herta Kašparová naposled před lidovým soudem v Třešti v kavárně Republiky. Kašparová byla odsouzena k trestu smrti. Čtení jejího činu vyvolávalo v třešťských občanech smutek a nenávist. Herta stále dokola opakovala: „*Neměla jsem v úmyslu někomu škodit, neměla jsem zájem se mstít.*“ Posledním jejím přáním byla rozmluva s bratrem.¹⁵⁷ Poprava se konala 13. září 1946 v 18:30 veřejně v Kaštanech u třešťského zámku. Událost se stala divadlem nejen v Třešti, ale i v celém okolí, odkud přijížděli diváci na nákladních autech. Zúčastnila se i mládež. Přesto, že městský rozhlas její účast zakázal. Nepomohly ani zákroky služby SNB, která musela vynaložit všechny síly, aby zvládla neukázněné osoby.¹⁵⁸ Popravy se podle výpovědi paní Páralové zúčastnil i Alois Kašpar ml.¹⁵⁹ Podle Jiřího Vybíhala, byla Herta Kašparová pohřbena na hřbitově v Jihlavě v sekci VIII., číslo 641.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

¹⁵⁶ J. VYBÍHAL, *Třešť*, s. 88:

¹⁵⁷ MZA Brno, SOkA Jihlava, fond Karel Brázda, inv. č. 814, kart 44.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Česká televize, Osudové okamžiky v Třešti 1945, dostupné na:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1091682868-osudove-okamziky/403235100081032-trest-1945/>, [cit. dne 29. 3. 2016].

¹⁶⁰ J. VYBÍHA, *Třešť*, s. 89.

Hřbitovní správa v Jihlavě uvádí, že Herta byla uložena do řádového hrobu sekce VIII., číslo 643, ale tato skupina byla již dříve zrušena a předělána.¹⁶¹

¹⁶¹ Hřbitovní správa Jihlava.

5. Téma květnového povstání a jeho důsledků a historická paměť regionu

5.1 Třešťské květnové povstání v populárně naučné a regionální literatuře

Třešťské události, snad i díky jisté nejasnosti v otázkách nevinny a viny, pozornosti profesionálních historiků unikaly. Vědecké zpracování tématu dosud chybí, což mělo nepochybně dopad i na formování obrazu těchto událostí, který je zatížen polopravdami, fantaskními historkami a vágními tvrzeními. Místo odborných pojednání totiž po celé sledované období vycházela pouze populárně naučná a publicistická díla, či novinové články, které události komentovaly s výrazným emocionálním zabarvením a často bez ověření zdrojů. O událostech v Třešti pojednává více titulů, všechny však byly vydány až v novém tisíciletí. Rozvíjejí tak stávající velmi kritický obraz Herty Kašparové a glorifikují třešťské oběti, případně se snaží vůči tomuto stereotypu vymezit.

Monografie od Františka Bukvaje, *Třešť 1349-2001* se věnuje, jak název sám napovídá, období historie města od jejího založení. Autor nezapomněl zmínit ani květnovou revoluci. Pár velmi emocionálně vyhrocených a odsuzujících poznámek se týká i Herty Kašparové, kterou autor popisuje jako „*nenávislnou rodačku, která předtím pracovala na zlínském gestapu, ale před postupující Sovětskou armádou uprchla do Třeště, a která ukázala chladnokrevně na 20 mladých mužů.*“¹⁶²

Z roku 2006 pochází popularizačně naučná monografie od Hynka Jurmana *Stíny v nás*, která je tvořena třemi oddíly. První část se odehrává v posledních válečných měsících na Přibyslavsku a autor se v ní zabývá partyzány. Druhá část popisuje právě květnové povstání v Třešti a poslední část nese název Smrt na Maguře aneb pravda o Banderovcích. Tento třetí příběh skončil dva roky po válce jako přímý dozvuk té nejstrašnější války. V části pojednávající o Třešti autor přiblížil celkovou situaci povstání a pak se věnuje Hertě Kašparové, respektive se snaží vyvrátit mýtus dívky, která lusknutím prstu poslala na smrt nevinné. Autor nastiňuje také povahu jejího otce a přináší i odlišnou charakteristiku Herty. Podle vzpomínek spolužáků byla Herta údajně pohledná a hlavně nebyla zlá. Dočteme se tu o jejím zatčení třešťskými obyvateli a

¹⁶² F. BUKVAJ, *Třešť, 1349 – 2001*, s. 50.

následně o jejím udání třešťských občanů. Poprvé se tu setkáme s teorií, že Herta chtěla s jedním z Bílkových chlapců chodit, ale on ji odmítl, za což se chtěla pomstít. Ale ani vdova po Bohumilovi Bílkovi toto tvrzení nepotvrdila.¹⁶³ Nejpravděpodobnější příčinou činu dle Jurmana zůstala skutečnost, že Herta se mstila za to, že byl její otec bit.

Nejnovější publikace, *Třešť 1945*, pochází z roku 2010 a jejím autorem je Jiří Vybíhal, který jako první ve své knize popisuje celý život Herty Kašparové a ve stručnosti i život její rodiny. Nejvíce se ale zaměřuje na změnu její povahy a na samotný soud s ní. Herta se prý změnila po nástupu ke kriminální policii ve Zlíně, kde správu převzalo roku 1945 gestapo. Příklady mučení, které zde viděla, ji výrazně poznamenaly, což doznává i její matka. Jiří Vybíhal píše, že Herta ve svém zaměstnání zatčené ponižovala, nadávala jim a dokonce je sama i bila. Házela po nich těžítka a kalamáře. Co se týče samotných květnových dnů, je zde Herta zmíněna pouze v souvislosti s žádostí ukázat na třešťské občany a odsoudit je tak k zavraždění. Jak píše autor knihy, mstila se prý za to, že viděla svého otce zbitého. Měl nalomená žebra, rozbité čelo a natržené obočí. Autor knihy se také vrací k výpovědím sepsaných s Hertou. Ve svém závěrečném protokolu musela uvést, že nikdy nebyla bita a bylo s ní zacházeno slušným způsobem. I přesto, že v předchozích výpovědích mluvila jinak. V knize je upozorněno i na to, že některé věty, které by svědčily v Hertin prospěch, byly zapisovatelem přeškrtnuty. K soudu měl být dokonce přizván i Bohumil Nosek, aby dosvědčil, že mu Herta v květnových dnech zachránila život. K tomu však nedošlo, protože žalobce toto zamítl jako zbytečnou výpověď.

5.2 Třešťské květnové povstání v regionálním tisku a na internetových portálech

Jeden z velmi důležitých pramenů kolektivní paměti představuje publicistika a texty v denících, které ještě před nástupem nových médií patřily k dominantnímu zdroji informací. Na Vysočině vycházela politická periodika s příznačnými názvy jako například *Kladivo a srp*. Toto periodikum vydávalo KSČ. Dále na Vysočině vycházely *Lidové hlasy* a národně socialistické *Naše slovo*. V roce 1946 se *Kladivo a srp* sloučilo s třebičskou *Jiskrou*. Po roce 1948 ostatní politické noviny pochopitelně zanikly a

¹⁶³ H. JURMAN, *Stíny*, s. 113 – 122.

zůstala pouze oficiální Jiskra vydávaná v tehdejší Jihlavském kraji. Jiskru vydávalo až do roku 1960 KV KSČ, po vzniku okresů pak až do listopadu 1989 OV KSČ spolu s ONV. O pár let později se redakce Jiskry přiklonila k názvu vzešlého z ankety čtenářů novin, k názvu Jihlavské listy.¹⁶⁴

První zmínka o událostech z Třeště vyšla v novinách Kladivo a Srp dne 7. února 1946. V novinách se píše o dopadení Herty Kašparové, k němuž došlo nedávno. O Hertě se v textu mluví jako o zrůdné gestapácké stvůře, která zavolala do Třeště německé vojsko a zavinila popravení 71 občanů Třeště. *„Byla to zase ona, která si sama vybírala jednotlivé oběti, ukazovala na ně svým bičíkem a její milý v uniformě SS pak již obstaral další.“* Tímto „milým“ je zřejmě myšlen Hans Kraiger, který se znal s Hertou ze Zlína. Avšak tvrzení, že byl jejím milencem, je neoprávněné, jelikož k tomuto tvrzení nejsou žádné důkazy. Tento novinový článek připisuje vinu zejména Hertě Kašparové. Vypadá to, že nikdo jiný kromě Herty se na vraždách nepodílel. Jelikož článek vyšel těsně po válce, je hodně vyostřený a autor příliš nedbal na ověření pravosti svých tvrzení. V článku se také píše o dopadení Herty Kašparové Josefem Šprinclem. *„Jako blesk rozšířila se zpráva, že původkyně 71 popravených je v Třešti. Předseda MNV soudruh Jan Šiša potvrdil tuto skutečnost, a aby zabránil srocování místního obyvatelstva a zejména pak pozůstalých po obětech, nechal tuto gestapáckou stvůru eskortovati ihned do Jihlavy.“*¹⁶⁵

V roce 1946 vyšel v deníku Stráž Vysočiny článek, který vzpomínal na jednu z obětí revoluce. Na třešťského učitele Jaroslava Vozába, který v době revoluce hlídal uvězněné Němce v Soudní budově. Tento článek se o Hertě Kašparové nezmiňuje. Článek v první řadě vyzdvihuje zásluhy a povahu Jaroslava Vozába, zmiňuje se také o jeho pobytu v koncentračním táboře Buchenwald, odkud byl v roce 1944 propuštěn domů. Právě kvůli pobytu v koncentračním táboře se přihlásil dobrovolně jako dozorce zatčených Němců, které údajně surově bil – o tom se však v článku nedočteme.¹⁶⁶

Na téměř jeden a půl desetiletí se pak žurnalisté k tématu květnového povstání v Třešti nevrátili. Teprve v roce 1960 byl pod názvem *Třešťská tragédie* zveřejněn článek, který se vrací k revoluci v Třešti. Čtenáři je v něm ve stručnosti představen popis květnových dnů, pár jmen obětí a zásluhy Revolučního národního

¹⁶⁴ Jihlavské listy, dostupné na: <http://www.jihlavske-listy.cz/6-historie-jl.html>, [cit. dne 26. 4. 2016].

¹⁶⁵ *Zrůdná gestapácká stvůra Herta Kašparová dopadena*, Kladivo a srp, 7. 2. 1946.

¹⁶⁶ *Vzpomínka na s. Jar. Vozába*, Stráž Vysočiny, 8. 11. 1946.

výboru. Objevuje se zde i Herta Kašparová. „*Odpoledne se sem (do soudní budovy – pozn. K. P.) dostavila členka gestapa Herta Kašparová, která vybrala dalších 20 občanů a dala je bez příčiny postřílet.*“¹⁶⁷ Od poslední zmínky o Hertě v novinách uplynulo 14 let a počet jí zvolených obětí revoluce klesl ze 71 na 20 osob. Z článku lze chápat, že Herta o následném zastřelení věděla, i když ve svých soudních výpovědích trvala na tom, že o následném zastřelení neměla tušení.

V roce 1975 při příležitosti třicátého výročí konce války vyšel v Jiskře článek pod názvem *Slib padlým kamarádům. Vybudujeme lepší republiku*. Těmito padlými kamarády jsou myšleni Jaroslav Straka a Vladimír Kukrecht, kteří byli v dubnu 1945 zastřeleni v lese Sovovka. Článek obsahuje prvky vyprávěcího stylu s emotivními složkami. Jedná se o líčení dne, kdy byli tito dva mladí lidé pohřbeni. Spolužáci padlých se unesli na tom, že své kamarády odnesou sami na ramenou na hřbitov. „*Jen velmi málo lidí zůstalo doma. Nebyl to jen pohřeb, byl to protest třeštských občanů proti Němcům.*“¹⁶⁸ Na Jaroslava Straku a Vladimíra Kukrechta vzpomíná také článek z roku 1985, který nemá nadpis a začíná slovy, *Smrt si říká Josef*, kde je mimo jiné přiblíženo, co byla jednotka Josef a které osoby ji tvořily.¹⁶⁹

Proměny zachycení květnových událostí v tisku je však v případě města Třešť možné analyzovat i na základě lokálních novin. Periodikum *Naše město* vycházelo od července 1972 zpočátku v nákladu 1200 výtisků, později se počet zvýšil na 2000 výtisků. Každá rodina v Třešti dostává až do dnešních dnů výtisk zdarma.¹⁷⁰ K třicátému výročí květnového povstání vzpomíná v *Našem městě* na květnovou revoluci v silně emocionálním textu Žofie Miksová, manželka Ladislava Miksy, který byl zastřelen na Věžeňském dvoře. Herta Kašparová je v těchto vzpomínkách označena za jedinou osobu, odpovědnou za popravy třeštských mužů. „*V místnosti, kde jsem mluvila se svým manželem, řekla jsem mu, že mám strach a co jsem viděla* (paní Miksová v chodbě soudní budovy viděla, jak Němci vlečou zkrváceného lékárníka Bořivoje Valníčka – pozn. K. P.). *On mi řekl, že se museli dívat, jak 12 mužů zastřelili. Při rozloučení mi manžel řekl, že máme dovoleno donést večeri a prosil, abych vzala s sebou Ládička* (jejich syn – pozn. K. P.). *Jak jsem se vracela domů, slyšela jsem velkou střelbu. Právě to byla poslední poprava na Věžeňském dvoře, kde byl popraven*

¹⁶⁷ *Třeštská tragédie*, Jiskra, 20. 4. 1960.

¹⁶⁸ *Slib padlým kamarádům. Vybudujeme lepší republiku*, Jiskra 23. 5. 1975.

¹⁶⁹ *Smrt si říká Josef*, Jiskra 5. 11. 1985.

¹⁷⁰ F. BUKVAJ, *Třešť 1349 – 2001*, s. 132.

můj muž. Po příchodu domů vzala jsem večeri a chlapce a vracela jsem se zpět. Na chodbě jsem viděla, že se muselo něco hrozného stát. Muži byli v obličeji k nepoznání a v pláči se objímali se svými ženami. Oni viděli tu hrůzu, kdy Herta Kašparová si vybírala muže na popravu. Mezi nimi i mého manžela.“

Roku 1980 v Našem městě vyšel článek *Radostné i bolestné květnové dny roku 1945 v Třešti*. Článek je hodně zidealizovaný, autor v něm vytvořil jakýsi prototyp hrdinského chování před popravou. Oběti si totiž měly údajně před popravou na Vězeňském dvoře zpívat českou hymnu. Hertě Kašparové je zde věnována jedna věta, která však v sobě nese jednoznačné hodnocení a je navíc založena na nepravdivých informacích. „*Nejzvrhlejší na celé skutečnosti je, že většinu popravených mladých lidí si vybrala sama třeštská rodačka, spolužačka mnohých obětí, Herta Kašparová, pracovnice zlínského gestapa.*“¹⁷¹

Větší počet článků o revoluci vyšel v roce 1985 k čtyřicátému výročí ukončení války. Svůj příběh vypráví Bohumil Mikeš, který se květnové revoluce zúčastnil. Bohumil Mikeš podrobně popisuje den, kdy přišli do Třeště Němci, a co v Třešti způsobili. Krátká zmínka je zde i o Hertě, která přišla do soudní budovy a ukázala na muže, kteří byli bití a následně zastřeleni, u čehož už Herta nebyla.¹⁷² Lze tedy říci, že Bohumil Mikeš se o Hertu Kašparovou moc nezajímá. Podle mého úsudku je pro Bohumila Mikeše důležitější celkový průběh revoluce, Herta dle jeho názoru v revoluci sehrávala jen malou roli.

V novém tisíciletí neunikly květnové události z roku 1945 ani popularizačnímu časopisu Epoch Times. V textu z roku 2008 je přiblížena celá událost. Autorka textu Zdenka Danková k událostem přistupuje objektivně. Jejím zdrojem informací byl místní učitel Mgr. František Bukvaj a výpovědi pamětníků. Autorka jako podstatné vnímá to, zda li revoluce nebyla předčasná a upozorňuje na chyby, kterých se občané města dopustili. Jako například: nezkušenost obránců města, nechtěné zastřelení vlastního kamaráda, neuskutečněný návrh odvést zatčené Němce na hrad Roštejn, atd. Herta Kašparová je zde připomínána jako ta, která způsobila smrt jedenácti rukojmí. „*Hertě Kašparové, německé dívce, pověstné luskajícími prsty nebo ukazováčkem, nemilosrdně určujícím, kdo má být popraven, bývá prisuzován tu větší, tu menší podíl viny.*“ Příčinu

¹⁷¹ *Radostné i bolestné květnové dny roku 1945 v Třešti*, Naše město 5. 5. 1980.

¹⁷² *Byl jsem rukojmím třeštské revoluce, ze vzpomínek Bohumila Mikeše*, Naše Město, 1985.

Hertina činu autorka nelézá ve skutečnosti, že dívka viděla, jak Němci byli bití třešťskými občany. „*Na vlastní oči vidí, jak jsou Němci bití třešťskými lidmi.*“¹⁷³ Opět se v textu nachází další neshoda v počtu vybraných obětí. V tomto článku vybrala Herta 11 obětí.

Na závěr ještě alespoň drobný příklad ilustrující roli internetu a objektivnost textů, které přináší internetová stránka geocaching.com. Geocaching je celosvětová hra využívající GPS zařízení pro hledání ukrytých pokladů. Hráči se pomocí souřadnic a GPS přístroje dostanou na určité místo, kde se ukrývá krabička (keš).¹⁷⁴ Není mi zcela známo, proč konkrétně na těchto stránkách se vyskytuje případ Herty Kašparové. V textu najdeme souřadnice Sokolského domu (dříve kavárna Republiky, kde se konal soud s Hertou Kašparovou) a domu, kde rodina Kašparova bydlela, což se zřejmě vztahuje právě ke geocachingu. V článku najdeme jednu informaci, která se v předchozích článcích neobjevila, a to tu, že Herta údajně popravila čtyři muže sama. Tato stať byla na stránky geocachingu vložena roku 2012. Tvzení, že Herta sama čtyři muže zastřelila, je zcela chybné a důvěryhodnost tohoto zdroje je tudíž velmi nízká.¹⁷⁵

5.3 Třešťské květnové povstání ve vzpomínkách pamětníků

Vzpomínky pamětníků patřily vždy k cenným zdrojům historického poznání, ačkoli jejich nezpochybnitelným rizikem je neobjektivita a častá role autocenzury. Právě s těmito negativy cíleně pracuje metoda orální historie, která se zaměřuje nikoli na konkrétní fakta, ale individuální příběh. Výpovědi pamětníků se staly rovněž cílem zájmu historiků i publicistů, jejich objektivní zhodnocení je však v jednotlivých dílech velmi rozdílné.

Význačným dílem, jehož autor byl přímým účastníkem povstání, je rukopis Josefa Mottla, který nesl název *Jak se svoboda rodila (zápisky o revoluci v Třešti)*. Josef Mottl se narodil 19. března 1914 v Třešti a působil zde jako učitel. Po válce roku 1957

¹⁷³ Zdenka DANKOVÁ, Květnové povstání v Třešti – tragický příběh odvahy a zbabelosti, Epoch Times, dostupné na: <http://www.epochtimes.cz/200805055062/Kvetnove-povstani-v-Tresti-tragicky-pribeh-odvahy-a-zbabelosti.html>, [cit. dne 12. 4. 2016].

¹⁷⁴ Geocaching, dostupné na: <https://www.geocaching.com/guide/>, [cit. dne 11. 7. 2016].

¹⁷⁵ Geocaching.com, Tento příběh se věnuje historii a dění konce 2 světové války v Třešti v rukách Herty Kašparové, dostupné na: https://www.geocaching.com/geocache/GC3J439_herta-kasparova, [cit. dne 12. 4. 2016].

se odstěhoval do Žďáru nad Sázavou, kde zemřel a tam je také pochován.¹⁷⁶ Mottlovo literární svědectví muselo čekat na zveřejnění dvacet let. První polovina šedesátých let byla poznamenána obrodným reformním úsilím, což napomohlo možnosti prvního vydání Mottlova rukopisu v knižní podobě.¹⁷⁷ Kniha vyšla roku 1965 v Brně. Mottlův rukopis však musel projít redakční úpravou a doplněna měla být odborná úvodní kapitola z pera historika, která regionální události uvedla do celostátních souvislostí. Tímto historikem byl Václav Šplíchal¹⁷⁸. Zahájené úpravy nemohly být po roce 1968 zveřejněny, neboť Václav Šplíchal byl prohlášen za nepřítele socialismu a dostal zákaz publikovat.¹⁷⁹ Název *Kronika květnových dnů* vznikl až ve spolupráci s nakladatelstvím v Brně. Druhé vydání *Kroniky* vyšlo roku 2010. Dnes je původní rukopis uložen v Muzeu Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť.¹⁸⁰

V úvodu kroniky je popsána celková situace na Vysočině před koncem války a vznik Revolučního národního výboru v Třešti. Poté autor popisuje jednotlivé dny. Postava Herty se objevuje náhle bez předchozího uvedení. Nevíme nic o jejím životě. Je to jakási rodačka z Třeště, německé národnosti, která dobře zná místní poměry a která donedávna pracovala na zlínském gestapu. „*Chce se mstít. Chce pokračovat v dalším střelení, v dalších vraždách. Je ochotná sama střílet, jsou – li muži zbabělí.*“ K popravě vybrala všechny přítomné Bílkovi. „*Hled'me, Bílek! Druhý Bílek! Gestapačka se spokojeně usmívá. Je veselá, má radost, že objevila druhého sourozence.*“ Herta Kašparová podle tvrzení Josefa Mottla přechází od jednoho zastřeleného k druhému a ukazuje na ty, kteří mají dostat ještě ránu.¹⁸¹ O popravě Herty autor nepíše. Josef Mottl Hertu vřadil do v poválečné době rozšířeného obrazu krutých, nemilosrdných Němců, aniž by se zajímal o skutečné motivy jejího činu či ověřil dostupné prameny.

Kniha Romana Cílka *Třešť, včera, dnes a zítra* má jiný charakter – kombinuje výpovědi svědků s autorskými komentáři. Dílo vyšlo ve dvojím vydání ještě před rokem 1989. Kniha je spíše popularizačně – naučného žánru s bohatou obrazovou přílohou. Sám autor svoji publikaci řadí do literatury faktu a odvolává se na její autentičnost, ale přitom vůbec neuvádí odkazy na prameny nebo literaturu. Také vzpomínky pamětníků

¹⁷⁶ J. MOTTL, *Kronika*, s. 120.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 4.

¹⁷⁸ Václav Šplíchal (12. 8. 1932), historik českých dějin, autor několika projektů muzejního a vlastivědného charakteru, studium na Karlově univerzitě, obor historie, v roce 1967 získal hodnost kandidáta věd na FF UK v Praze. Tamtéž, s. 120.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 5.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 6-7.

¹⁸¹ Tamtéž, 82 – 84.

v knize jsou uvedeny bez jmen s omluvou, že si pamětníci nepřáli být zveřejněni. Kniha den po dni pojednává o revoluci. Řeč autora se zde prolíná se vzpomínkami pamětníků. Roman Cílek nezapomíná ani na „luskající“ Hertu Kašparovou. Zde se píše, že Herta měla vybrat aspoň deset mužů, což udělala. O následné popravě také věděla. Jak autor píše, jednala ze msty. Roman Cílek se předchozím životem Herty nezabývá. Herta je nám zde známa pouze jako ta, která zavinila smrt několika občanů. Opět je zde poukázáno na Bílkovi, které Herta vybrala jako první a tázala se ještě po čtvrtém.¹⁸² Prý se dokonce usmívala, když muže vybírala, v tom se Roman Cílek ztotožňuje s Josefem Mottlem. Poté nám autor přibližuje její dopadení a následnou popravu. V půl čtvrté 13. září 1946 soud vynesl rozsudek. Herta žádala, aby se výkon trestu odložil o hodinu, aby mohla před smrtí mluvit se svým bratrem. „*Ale ani v těchto chvílích nedokázala Herta Kašparová pronést slova lítosti nad tím, čeho se dopustila.*“¹⁸³

Další dílo, *Třešť 20. století očima vzpomínek pamětníků*, které editovali Radovan Klimeš a Dagmar Rešlová, je složeno ze vzpomínek občanů na rozhodující etapy města Třeště ve 20. století. Publikace sleduje období let 1918 až po současnost.¹⁸⁴ První pamětník, který vypráví o Třešti před revolucí, je prof. Jaroslav Bláha, který se narodil roku 1925 v Třešti. Jaroslav Bláha vzpomíná na Rostislava Dvořáka, který přišel za jeho otcem poradit se v záležitosti týkající se zastřelení Jaroslava Straky a Vladimíra Kukrechta jednotkou Jozef v lese Sovovka. Rostislav Dvořák byl přímým účastníkem incidentu v Sovovce a jako jediný přežil. Ukázalo se, že vraždy byly nacisty předem připraveny, a proto otec Jaroslava Bláhy radil Rostislavu Dvořákovi, aby se nesnažil pátrat po vrahách. O samotném průběhu povstání Jaroslav Bláha nemluví. Proč Rostislav Dvořák šel za otcem Jaroslava Bláhy, není známo.

Dalším příspěvkem v knize je vzpomínka Stanislava Musila. Tento muž byl od roku 1943 do dubna 1945 totálně nasazen na práce v Německu. Celé květnové povstání Musil považuje za velkou chybu, která stála mnoho nevinných životů. Sám doznává, že Němci byli ve vězení surově bití a za to se pak mohli následně mstít. Stanislav Musil držel hlídku na pile u Jezdovic v počátcích revoluce. Při střídání hlídky zachránilo pana Musila to, že nakonec 8. května hlídat k Jezdovicím nešel. Hlídka zde byla postřílena německým vojskem. Podle pana Musila oddíl SS do Třeště zavolala Herta Kašparová,

¹⁸² R. CÍLEK, *Třešť*, s. 88 – 90.

¹⁸³ Tamtéž, s. 120 – 122.

¹⁸⁴ R. KLIMEŠ - D. REŠLOVÁ, *Třešť*, s. 3.

ale dnes pro to není žádný důkaz. To, proč Herta vybrala všechny z rodiny Bílků, není podle pamětníka dodnes jasné. „*Někdo tvrdil, že se jí posmívali, že kulhala, a jiní, že s jedním z Bílků chtěla chodit, ale on neměl zájem.*“ Pamětník byl vězněn jako rukojmí a poté přesunut na zámek. Manželka pana Musila se rozhodla jít za jedním z německých velitelů a zeptat se, co bude dál. Sama ale neuměla německy, a proto požádala Hertu Kašparovou, aby šla s ní, ale ta odmítla. Proto paní Musilová požádala svoji kolegyni z práce, která německy uměla. Manžela tedy navštívila a dozvěděla se i o zastřelení Bílkových. Podle Stanislava Musila byly dosavadní publikace a články o povstání pokaždé jen „*snůška ideologických žvástů, účelových polopravd a vyložených lží.*“¹⁸⁵

Poslední vzpomínkou na květnové události je vzpomínka Elisabeth Ceshi a Santa Croce, rozené baronky Wenzel Sternbach. Ta pobývala jako dítě se svými sourozenci před povstáním v Třešti kdesi u Grazenu, kde byli ujištěni, že se nacházejí v americkém pásmu. Děti Sternbachové napsali dopis do Třeště rodičům, ale ti už byli vězněni třešťskými občany. Dopis se proto dostal do rukou četnictva v Třešti, které pak poslalo pro děti a uvěznilo je také v soudní budově. Celá tato vzpomínka má očistit matku Elisabeth Sternbachové, protože ta měla údajně do Třeště přivolat vojáky z Jihlavy.¹⁸⁶

Na principu vzpomínek pamětníků byl také natočen krátký dokument o těchto událostech, který je uveden podtitulem: „*Poprava dvaceti mužů zastřelením dne 7. května 1945 v Třešti u Jihlavy byla pomstou mladé německé dívky. Konec války provázelo lynčování obyvatel a tragické osobní účtování na obou zneprátených stranách.*“ Dokument vznikl roku 2003. Autorem projektu je Miroslav Kačor, námět a scénář připravila Šárka Horáková. Pamětníci v něm vzpomínají na události května a na Hertu Kašparovou. V dokumentu se mluví o tom, že Herta věděla o následném zastřelení mužů a za tím účelem je vybírala. Ale to, že byli zastřeleni hned, se prý dozvěděla až den poté. Dokument Hertě přičítá dvacet vybraných občanů. František Bukvaj, který v dokumentu také vystupuje, přiznává, že třešťští Němci byli při zatýkání ve vězení surově bití třešťskými občany. I to prý mohl být důvod Hertiny nenávisti. Její spolužák Milan Bílek¹⁸⁷ tvrdí, že předtím než nastoupila ke gestapu do Zlína, byla to pohledná a slušná dívka. Toto tvrzení potvrzuje i další její spolužačka Vlasta Páralová:

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 11 – 23.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 24 – 26.

¹⁸⁷ Milan Bílek, bratranec zastřelených Bílkových.

„Nebyla žádná zlá, když s náma chodila do školy, možná, že se mstila jen za to, že ublížili jejím rodičům.“ Když byla Herta vězněna v Jihlavě v únoru 1946, navštívili ji Vlasta Páralová a Milan Bílek ve vězení. Do ruky paní Páralové dostala jistý druh biče, lidově řečený „bejčák“ a bylo jí řečeno, že pokud Hertu zbije, tak se jí nic nestane. V přítomnosti Herty paní Páralová nedokázala udělat nic. „Když přicházela ke mně a dívala se jejím vyzývavým pohledem na mě, zkameněly mi snad ruce a nohy a já jsem ani nepromluvila.“ Milan Bílek se tázal Herty, proč vybrala zrovna „kluky“ Bílkovi. „Načež vůbec neodpověděla.“ Podle paní Páralové před samotnou popravou Herta nevěřila, že bude popravena. Prý si před popravou upravila a natočila vlasy. Vlasta Páralová hovoří v dokumentu také o bratrovi Herty, Aloisu Kašparovi, který „byl z činu Herty úplně zoufalý, když ji odváželi, seděl na rakvi a plakal.“ Jak říká František Bukvaj: „Těžko by se komandu vybírali konkrétní lidé, Herta se stala jejich ochotným nástrojem.“¹⁸⁸

Důležité je také zamyslet se nad tím, proč v dokumentu vystupují právě tyto dva pamětníci. Milan Bílek a Vlasta Páralová kvůli Hertě Kašparové přišli o své blízké, a tudíž mohli navštívit ve vězení Hertu Kašparovou a pomstít se jí. Pozoruhodné je, že s jejich výpověďmi nepracoval Radovan Klimeš a Dagmar Rešlová ve své pamětní knize *Třešť 20. století očima vzpomínek pamětníků* a jejich vzpomínky využil ve své knize Hynek Jurman, *Stíny v nás*. Možné je, že jejich výpovědi mohl použít Roman Cílek ve své knize *Třešť, včera, dnes a zítra*. Jelikož jsou pamětníci v jeho knize anonymní, nelze tedy s určitostí říci, zda Roman Cílek s těmito pamětníky spolupracoval.

Do této podkapitoly bych také chtěla zařadit vzpomínkovou *Filmovou kroniku k 70. výročí konce druhé světové války*, na které se podílel Muzejní spolek Třešť. Promítání starých filmů proběhlo 5. května 2015 s průvodním komentářem pana Václava Dvořáka, kronikáře města Třešť. První filmy zobrazovaly přelomové okamžiky v Třešti na samém konci války, kdy zde spontánně vypuklo protiněmecké povstání. Krom záběrů z amerického náletu na vlak v Hodicích, útěku německých civilistů z města a několika okamžiků z vlastního povstání, dokumenty připomněly příjezd Rudé

¹⁸⁸ Česká televize, *Osudové okamžiky v Třešti 1945*, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1091682868-osudove-okamziky/403235100081032-trest-1945/>, [cit. dne 21. 4. 2016].

armády do Třeště, pohřeb bojovníků i exhumaci a pohřeb obětí revoluce. Další filmy zobrazovaly okamžiky z let 1958 a 1980.¹⁸⁹

5.4 Památníky, pomníky, pamětní desky

Jako vzpomínka a úcta k obětem revoluce byly během druhé poloviny 20. století budovány pomníky na výpadevých silnicích z Třeště, kde oběti položili svůj život za obranu města. V roce 1967 byl odhalen monumentální pomník při silnici od Jihlavy. Jde o dílo sochaře Zdeňka Krybuse, jenž ztvárnil matku, která posílá syna do boje. Třešť nezapomněla ani na první oběti. Na Jaroslava Straku a Vladimíra Kukrechta, pro které nechala vybudovat skromný pomníček v lese Sovovka, který je nejlépe přístupný z nedaleké vesnice Čenkov. Pomník je umístěn blízko bývalého bunkru. Svůj pomníček má také Josef Dušek, který se jako jediný člen výboru vrátil z Roštejna do Třeště pomoci občanům města, ale byl zastřelen jedním z Němců v zámeckém parku a právě na tomto místě má svůj pomníček. Pomník u stonařovské silnice je další vzpomínkou na devět padlých z 5. – 7. května 1945, jedná se o Miroslava Berouna, Josefa Bílka, Stanislava Čermáka, Stanislava Fatrdleho, Františka Hartmana, Bohuslava Hryzáka, Stanislava Nováka, Josefa Šeredu a Bohumila Vejmělka. Na konci města po levé straně silnice na Stonařov byl postaven kamenný kříž, který má připomenout obránce města Stanislava Čermáka z Batelova. Při útoku výpravy německých vojsk z Jihlavy dne 7. května 1945 byl Stanislav Čermák dopaden se zbraní v ruce na okraji města a před zraky obyvatel zavražděn.¹⁹⁰ Pět dalších padlých má pomník u pily (směr Jezdovice), který nese jména: Rudolf Bártů, Stanislav Kadlec, Karel Kasík, Jan Krechler a Vladimír Veverka. Pomník nad Váňovským rybníkem nám připomíná jména sedmi padlých mužů, kteří 7. května 1945 přišli do Třeště z Pavlova a Stajišť, aby zjistili, co se ve městě děje. Na okraji města byli povražděni Němci. Kamenný pomník, kolem něhož roste sedm bříz, je připomínkou této vraždy.¹⁹¹

Na místním hřbitově byl zhotoven společný hrob, který nese desku se jmény obětí. V popředí se tyčí sloup se státním znakem. Ve spodní části sloupu je deska s nápisem: „*Památník obětem národního odboje 1939 – 1945.*“ Ve spodní části hrobu je

¹⁸⁹ Muzejní spolek Třešť, Filmová kronika k 70. výročí konce druhé světové války, dostupné na: <http://muzejnispolek.cz/kronika/filmova-kronika-k-70-vyroci-konce-druhe-svetove-valky/>, [cit. dne 12. 7. 2016].

¹⁹⁰ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 97.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 97.

řecký oheň, který se zapaluje ve výroční dny třešťské tragédie. Dalších dvacet devět padlých v době revoluce je pohřbeno v rodinných hrobech.

Památník obětem revoluce byl zhotoven také na vězeňském dvoře, kde bylo zastřeleno v době revoluce třicet tři občanů města. Pomník *Oběti revoluce* na místě poprav zhotovil akademický sochař prof. Jaroslav Krechler.¹⁹² Sousoší i pietní úprava vězeňského dvora byla provedena v roce 1975 ke třicátému výročí třešťského povstání. Součástí areálu bývalého vězeňského dvora je pietní síň, ve které jsou fotografie padlých z května 1945. Návštěvníci pietní síně si mohou také poslechnout nahrávku, která zachycuje průběh revoluce. Na budově městského úřadu (bývalá soudní budova) jsou umístěny pamětní desky se jmény třešťských občanů, kteří zahynuli v průběhu druhé světové války. Jsou zde jména obětí koncentračních táborů, oběti nucených prací v Německu, padlí v boji proti nacismu i oběti květnové revoluce.¹⁹³

Na oběti revoluce se v Třešti vzpomíná do dnes. Každý rok v květnu Muzejní spolek Třešť a další občané města uctívají památku zesnulých a na pomníky pokládají čerstvé květiny.

¹⁹² H. JURMAN, *Stíny*, s. 138-139.

¹⁹³ F. BUKVAJ, *Třešť ve 2. světové válce*, s. 98 – 99.

6. Závěr

Květnová revoluce v Třešti a jméno Herty Kašparové nelze vymazat z historie města. Ve druhé polovině 20. století regionální noviny *Kladivo a srp*, *Jiskra* nebo lokální noviny *Naše město* psalo spíše o samotném květnovém povstání než o samotné Hertě Kašparové. Byla zmiňována pouze v kontextu květnového povstání. V některých novinách se o ní nepsalo vůbec nebo se její jméno objevilo pouze v jedné větě. Výjimku však tvoří článek vydaný roku 1946 v regionálních novinách *Kladivo a srp*. První větší zmínka o Hertě Kašparové pochází z pera Romana Cílka. Ten ji vykresluje ve své knize *Třešť, včera dnes, zítra*, ale jejím soukromým životem se nezabývá. Teprve s příchodem nového století přichází také zájem o Hertu Kašparovou, jak v regionálních novinách, tak třeba i v populárně naučné literatuře a na internetových portálech. Osobnost Herty se ve 21. století začala postupně proměňovat a tato proměna vedla k nepravdivým skutečnostem. Největší otázkou bylo a je, co Hertu vedlo k tomu, aby ukázala na třešťské občany v soudní budově a zdali věděla o následném zastřelení. Většina amatérských historiků se přiklání k tomu, že se mstila občanům města za zbití svého otce. Ale jestli věděla o osudu jí vybraných obětí, není zcela jasné. Autoři populárně naučné literatury o Třešti se přiklání k tomu, že o následném zastřelení nejspíš věděla, nebo to mohla logicky odvodit. I soudní spisy sepsané s Hertou nejsou zcela jasné. Výpovědi se v některých případech liší, a to i právě v případě toho, jestli Herta o zastřelení věděla či nikoli. Konečným soudním rozsudkem zůstalo, že o zastřelení věděla.

Obraz Herty Kašparové, jak jsem už naznačila výše, se během nového století začal proměňovat. V některých dobových žurnalistických pracích se dočteme, že Herta dokonce některé oběti zastřelila sama. Další nepravdivá informace se týká jí vybraných chlapců Bílkových. Proč vybrala všechny z rodiny Bílkových? Osobně se přikláním k názoru, že to bylo opět ze msty. Právě Bílkovi prohledávali dům Kašparových a hledali zde zbraně. Během let se však objevily nové a nesmyslné teorie. Jedna mluví o lásce k jednomu z Bílkových. Avšak tato láska byla údajně nenaplněna, protože Herta byla Josefem Bílkem odmítnuta. Druhá verze mluví o tom, že Hertě se chlapci Bílkovi smáli kvůli jejímu postižení. Obě tyto verze ale nejsou pravdivé.

Po prostudování všech pramenů a literatury jsem došla k závěru, že Herta Kašparová byla spíše jakousi „obětí“ revoluce. Stala se loutkou nacistů řádících v Třešti. V době revoluce tu působili mnohem horší lidé, než byla Herta Kašparová. Vzpomeňme si na některé propuštěné třešťské Němce, jako byl například Johann Walter Engelmann nebo Ing. Ewald Radtke, kteří zavinili smrt více občanů města než samotná Herta Kašparová. Proč se tedy mluví hlavně o Hertě? Herta i přesto, že byla německé národnosti, vyrůstala a přátelila se s českými dětmi. Její matka dokonce Čechům v Třešti pomáhala. Možná proto je to od ní bráno jako větší zrada než od oněch dvou Němců, kteří k Čechům nikdy neměli kladný vztah.

Samotné zobrazení květnového povstání také procházelo nepatrnou změnou. Ve druhé polovině 20. století téměř všechny články nebo literatura byly výtvozem komunistických spisovatelů nebo novinářů, a proto některé události mohly být nepřesné. Až 21. století nám přináší relativně pravdivý obraz květnové revoluce. Ale i přesto je potřeba zamýšlet se nad věrohodností některých článků či pasáží z literatury.

Významnou mezní hodnotou, která bude omezovat následující badatele v této oblasti výzkumu, je nedostatek odborné literatury. O historii Třeště píše pouze amatérští historikové a jejich práce tak nenabývají odbornosti, ale jsou spíše popularizačního typu. Problémem badání byl také nedostatek archivních pramenů pojednávajících o těchto událostech. Kronika města je obecně chudá na všechny události dějící se v Třešti, protože byla zpětně dopisována. Pamětníků v dnešní době už také moc nezbývá, a proto budou budoucí badatelé odkázáni jen na ty vzpomínky pamětníků, které zaznamenal někdo před nimi.

7. Prameny a literatura

7.1 Archivní prameny

Moravský zemský archiv, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/př. 99 (neuspoř.).

Státní okresní archiv Jihlava, fond Karel Brázda, inv. č. 58, kart. 21.

Soukromý archiv Klára Pejřimovská, rozhovory s pamětnicemi.

7.2 Vydané prameny

KLIMEŠ, Radovan - REŠLOVÁ, Dagmar (edd.), *Třešť 20. století očima vzpomínek pamětníků*, Třešť.chybí rok vydání

MOTTL, Josef *Kronika květnových dnů*, Pelhřimov 2010.

7.3 Periodika (celé ročníky)

Jiskra 1960, 1973, 1975, 1978, 1985.

Kladivo a srp 1945, 1946.

Naše město 1975, 1980, 1985.

Stráž Vysočiny 1946.

7.4 Filmy

Muzejní spolek Třešť, Filmová kronika k 70. výročí konce druhé světové války.

Česká Televize, Osudové okamžiky, Třešť 1945.

7.5 Literatura

BARTOŠ Josef – SCHULZ Jindřich – TRAPL Miloš, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. 11. sv. Okresy: Jihlava, Nové město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, Ostrava 1988.

BARTOŠEK Karel, *Pražské povstání 1945*, Praha 1960.

BRANDES Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha 1999.

BUKVAJ František, *Třešť 1349 – 2001*, Třešť 2001.

BUKVAJ František, *Třešť ve 2. světové válce*, Třešť 2015.

CÍLEK Roman, *Třešť, včera, dnes, zítra*, Třešť 1980.

GEBHART Jan – KUKLÍK Jan, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996.

GEBHART Jan – ŠIMOVČEK Ján, *Partyzáni v Československu 1941 – 1944*, Praha 1984.

HANZAL Josef, *Cesty české historiografie 1945 – 1989*, Praha 1999.

JOHNSON Paul, *Dějiny 20. století*, Praha 1991.

JURMAN Hynek, *Stíny v nás, Žďár nad Sázavou 2006*.

KOKOŠKA Stanislav – HRBEK Jaroslav a kol., *Nultá hodina?: Československo na jaře 1945 ve strategických souvislostech*, Praha 2011.

KOKOŠKA Stanislav, *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*, Praha 2005.

KŘEN Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.

LUŽA Radomír, *V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje*, Praha 2006.

MASTNÝ Vojtěch, *Protektorát o osud českého odboje*, Praha 2003.

RICHTER Karel, *Přes krvavé řeky. Československý odboj bez cenzury a legend*, Praha 2003.

SOMMER Vítězslav, *Angažované dějepisceví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950 – 1970)*, Praha, 2011.

VYBÍHAL Jiří, *Jihlava pod hákovým křížem*, Pelhřimov 2009.

VYBÍHAL Jiří, *Jihlavsko ve stínu říšské orlice*, Jihlava 2012.

VYBÍHAL Jiří, *Třešť 1945*, Pelhřimov 2010.

7.6 Internetové odkazy

Město Třešť, dostupné na: <http://www.trest.cz/o%2Dmeste/d-1141/p1=2248>, [cit. dne 12. 7. 2016].

Vojenský historický ústav, Podrobně: Poslední dny bojů druhé světové války na českém území, dostupné na: <http://www.vhu.cz/podrobne-posledni-dny-boju-druhe-svetove-valky-na-ceskem-uzemi/>, [cit. dne 19. 1. 2016].

Vojenský historický ústav, Pražské povstání a jeho barikády, dostupné na: <http://www.vhu.cz/exhibit/prazske-povstani-a-jeho-barikady/> [cit. dne 18. 2. 2016].

Epoch Times, Květnové povstání v Třešti – tragický příběh odvahy a zbabělosti, dostupné na: <http://www.epochtimes.cz/200805055062/Kvetnove-povstani-v-Tresti-tragicky-pribeh-odvahy-a-zbabelosti.html>. [cit. dne 9. 2. 2016].

Česká televize, Osudové okamžiky v Třešti 1945, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1091682868-osudove-okamziky/403235100081032-trest-1945/>, [cit. dne 29. 3. 2016].

Knihovna Akademie věd České republiky, dostupné na: <http://www.lib.cas.cz/aleph-google/KNA01/00049/19/000491922.html>, [cit. dne 11. 7. 2016].

Kraj Vysočina dostupné na: <https://www.kr-vysocina.cz/frantisek-hoffmann/d-4040384>, [cit. dne 21. 4. 2016].

Databáze knih, dostupné na: <http://www.databazeknih.cz/knihy/prazske-povstani-1945-170678?show=binfo>, [cit. dne 11. 7. 2016].

Databáze knih, dostupné na: <http://www.databazeknih.cz/knihy/kvetnove-povstani-ve-vychodnich-cechach-1945-152696>, [cit. dne 11. 7. 2016].

Československá bibliografická databáze, dostupné na: <http://www.cbdb.cz/kniha-90033-i-ceskoslovenska-partyzanska-brigada-jana-zizky>, [cit. dne 11. 7. 2016].

Databáze knih, dostupné na: <http://www.databazeknih.cz/knihy/partyzanska-moravka-usty-moravcanu-272570>, [cit. dne 11. 7. 2016].

Jihlavské listy, dostupné na: <http://www.jihlavske-listy.cz/6-historie-jl.html>, 26. 4. 2016.

Epoch Times, Květnové povstání v Třešti – tragický příběh odvahy a zbabělosti, 5. 5. 2008, dostupné na: <http://www.epochtimes.cz/200805055062/Kvetnove-povstani-v-Tresti-tragicky-pribeh-odvahy-a-zbabelosti.html>, [cit. dne 12. 4. 2016].

Geocaching.com, Tento příběh se věnuje historii a dění konce 2 světové války v Třešti v rukách Herty Kašparové, dostupné na: https://www.geocaching.com/geocache/GC3J439_herta-kasparova, [cit. dne 12. 4. 2016].

Cefres, Pierre Nora, Mezi pamětí a historií: problematika míst, Paříž 1996. Dostupné na: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf, [cit. dne 11. 7. 2016].

Muzejní spolek Třešť, Filmová kronika k 70. výročí konce druhé světové války, dostupné na: <http://muzejnispolek.cz/kronika/filmova-kronika-k-70-vyroci-konce-druhe-svetove-valky/>, [cit. dne 12. 7. 2016].

8. Obrazová příloha

Příloha 1

Portrét Herty Kašparové

Zdroj: MZA Brno, fond Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

Příloha 2

Dokument z revolučních dnů roku 1945

Zdroj: MZA Brno, SOkA Jihlava, Naše město 1979, Dokument z revolučních dnů roku 1945
5. 5. 1979.

Příloha 3

Exhumace ve vězeňském dvoře z května 1945.

Zdroj: MZA Brno, Mimořádný lidový soud v Jihlavě, C 142, kart. 52.

Příloha 4

Poprava Herty Kašparové v Kaštanech v roce 1946

Zdroj: Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť, tř. 92/ př. 99 (neuspoř.).

Příloha 5

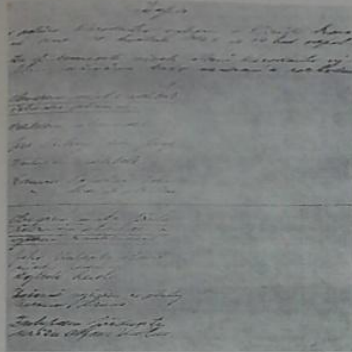
Pomník na vězeňském dvoře

Zdroj: Soukromý archiv Klára Pejřimovská, fotografie vězeňského dvora.

Příloha 1

DOKUMENTY Z REVOLUČNÍCH DNŮ ROKU 1945

Z knihy zápisů RNV v Třebí:
foto: Jaromír Svarec

7. 5. 1945 došlo k soustředěnému útoků Němců na Třebí. Během bojů padlo 17 trebíčských občanů a 3 byli zraněni.
Město obsadily jednotky SS a začaly se matit na nevinných občanech. Téhož dne umučili a zavraždili na věznáckém dvoře 33 mužů a 60 žen a zajistili jako rukojmí pro svoji bezpečnost. Naš s. 1. opustil město, byl v zámeckém parku zastřelen jeden trebíčský občan.

Dokumenty z revolučních dnů v květnu 1945 v Třebí, jejich reprodukce získáme, jsou součástí historických materiálů, dokumentárních oddělení muzea 5. a 16. květnu 1945.
Na výzvu pražského odboje nastoupil se domov legální národní výbor v Třebí, začal otevřený boj proti okupantům. V 15 hodin byla na budově soudu vyvěšena č. státní vlajka a současně převzal moc a začal působit RNV. Začal otevřený boj s SS oddíly a gestapky obyvatel v Třebí. Byly zřizovány zálohy na vypadových silnicích. Vážnou situací si vyžádala vyhlášení všeobecné mobilizace ve městě.

PROHLÁŠENÍ.

Místní Národní výbor v Třebí se složen z těchto členů:

1. J. Smejkal, předseda
2. J. Smejkal, místopředseda
3. J. Smejkal, místopředseda
4. J. Smejkal
5. J. Smejkal
6. J. Smejkal
7. J. Smejkal
8. J. Smejkal
9. J. Smejkal
10. J. Smejkal
11. J. Smejkal
12. J. Smejkal

Jaromír Svarec, foto: Jaromír Svarec

NÁRODNÍ VÝBOR V TŘEBI NA MORAVĚ

oznamuje, že v konečném boji za svobodu položili život občane:

1. J. Smejkal	2. J. Smejkal	3. J. Smejkal	4. J. Smejkal
5. J. Smejkal	6. J. Smejkal	7. J. Smejkal	8. J. Smejkal
9. J. Smejkal	10. J. Smejkal	11. J. Smejkal	12. J. Smejkal
13. J. Smejkal	14. J. Smejkal	15. J. Smejkal	16. J. Smejkal
17. J. Smejkal	18. J. Smejkal	19. J. Smejkal	20. J. Smejkal
21. J. Smejkal	22. J. Smejkal	23. J. Smejkal	24. J. Smejkal
25. J. Smejkal	26. J. Smejkal	27. J. Smejkal	28. J. Smejkal
29. J. Smejkal	30. J. Smejkal	31. J. Smejkal	32. J. Smejkal
33. J. Smejkal	34. J. Smejkal	35. J. Smejkal	36. J. Smejkal
37. J. Smejkal	38. J. Smejkal	39. J. Smejkal	40. J. Smejkal
41. J. Smejkal	42. J. Smejkal	43. J. Smejkal	44. J. Smejkal
45. J. Smejkal	46. J. Smejkal	47. J. Smejkal	48. J. Smejkal
49. J. Smejkal	50. J. Smejkal	51. J. Smejkal	52. J. Smejkal
53. J. Smejkal	54. J. Smejkal	55. J. Smejkal	56. J. Smejkal
57. J. Smejkal	58. J. Smejkal	59. J. Smejkal	60. J. Smejkal

Cest jejich památek!
foto: Jaromír Svarec

9. 5. 1945 opal se moci opět RNV a kolem 18 hod. město přivítala první vojska Rudé armády.
8. 9. hodiny následujícího dne našla městem profižní sovětská vojska a Třebí byla po dlouhých letech války a dramatických událostech posilných válečných dnů konečně osvobozena.
TEXTY: Stanislav Poštek

Příloha 3

Příloha 4

Příloha 5

